

**ГО «МІЖНАРОДНИЙ НАУКОВИЙ ЦЕНТР
РОЗВИТКУ НАУКИ І ТЕХНОЛОГІЙ»**

ВИДАВНИЧИЙ ДІМ «ІНТЕРНАУКА»

Збірник тез наукових праць

**ХІІ МІЖНАРОДНА НАУКОВА
КОНФЕРЕНЦІЯ:
«НАУКОВІ ДОСЛІДЖЕННЯ:
ПАРАДИГМА ІННОВАЦІЙНОГО
РОЗВИТКУ»**

«28» вересня 2022

**Прага, Чехія
2022**

**ГО «МІЖНАРОДНИЙ НАУКОВИЙ ЦЕНТР
РОЗВИТКУ НАУКИ І ТЕХНОЛОГІЙ»**

ВИДАВНИЧИЙ ДІМ «ІНТЕРНАУКА»

Збірник тез наукових праць

XII МІЖНАРОДНА НАУКОВА КОНФЕРЕНЦІЯ:

**«НАУКОВІ ДОСЛІДЖЕННЯ:
ПАРАДИГМА ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ»**

«28» вересня 2022

Abstracts of scientific papers

XII INTERNATIONAL SCIENTIFIC CONFERENCE:

**«SCIENTIFIC RESEARCH: THE PARADIGM
OF INNOVATIVE DEVELOPMENT»**

September 28, 2022

**Прага, Чехія
2022**

ББК 20
УДК 001
Н345

Н345 Наукові дослідження: парадигма інноваційного розвитку: збірник тез наукових праць XII Міжнародної наукової конференції (Прага, Чехія, «28» вересня 2022 року) / ГО «Міжнародний науковий центр розвитку науки та технологій», 2022. — 80 с.

У збірнику подано матеріали XII Міжнародної наукової конференції: «Наукові дослідження: парадигма інноваційного розвитку».

Матеріали публікуються мовою оригіналу авторської редакції.

Редакція не завжди поділяє думки та погляди автора. Відповідальність за достовірність фактів, імен, географічних назв, цитат, цифр та інших відомостей несуть автори публікацій.

При використанні наукових ідей та матеріалів цього збірника посилання на авторів та видання є обов'язковими.

© Автори статей, 2022

© ГО «Міжнародний науковий центр розвитку науки та технологій», 2022

© Видавничий дім «Інтернаука», 2022

Організаційний комітет

Голова організаційного комітету: **Коваленко Дмитро Іванович** — кандидат економічних наук, доцент (Київ, Україна)

Заступник голови організаційного комітету: **Русіна Юлія Олександрівна** — кандидат економічних наук, доцент (Київ, Україна)

Секретар організаційного комітету: **Тарасенко Ірина Олексіївна** — доктор економічних наук, професор (Київ, Україна)

Розділ «Економічні науки»:

Член редакційної колегії: **Баланюк Іван Федорович** — доктор економічних наук, професор (Івано-Франківськ, Україна)

Член редакційної колегії: **Бардаш Сергій Володимирович** — доктор економічних наук, професор (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Бондар Микола Іванович** — доктор економічних наук, професор (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Вдовенко Наталія Михайлівна** — доктор економічних наук, професор (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Гоблик Володимир Васильович** — доктор економічних наук, кандидат філософських наук, професор, Заслужений економіст України (Мукачеве, Україна)

Член редакційної колегії: **Гринько Алла Павлівна** — доктор економічних наук, професор (Харків, Україна)

Член редакційної колегії: **Гуцаленко Любов Василівна** — доктор економічних наук, професор (Вінниця, Україна)

Член редакційної колегії: **Дерій Василь Антонович** — доктор економічних наук, професор (Тернопіль, Україна)

Член редакційної колегії: **Денисенко Микола Павлович** — доктор економічних наук, професор, член-кореспондент Міжнародної академії інвестицій і економіки будівництва, академік Академії будівництва України та Української технологічної академії (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Дмитренко Ірина Миколаївна** — доктор економічних наук, професор (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Драган Олена Іванівна** — доктор економічних наук, професор (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Еміне Лейла Кият** — доктор економічних наук, доцент (Туреччина)

Член редакційної колегії: **Єфіменко Надія Анатоліївна** — доктор економічних наук, професор (Черкаси, Україна)

Член редакційної колегії: **Заруцька Олена Павлівна** — доктор економічних наук, професор (Дніпро, Україна)

Член редакційної колегії: **Захарін Сергій Володимирович** — доктор економічних наук, старший науковий співробітник, професор (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Зеліско Інна Михайлівна** — доктор економічних наук, професор, академік Академії економічних наук України (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Зось-Кіор Микола Валерійович** — доктор економічних наук, професор (Полтава, Україна)

Член редакційної колегії: **Ільчук Павло Григорович** — доктор економічних наук, доцент (Львів, Україна)

Член редакційної колегії: **Клочан В'ячеслав Васильович** — доктор економічних наук, професор (Миколаїв, Україна)

Член редакційної колегії: **Копилюк Оксана Іванівна** — доктор економічних наук, професор (Львів, Україна)

Член редакційної колегії: **Кравченко Ольга Олексіївна** — доктор економічних наук, професор (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Курило Людмила Ізидорівна** — доктор економічних наук, професор (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Кухленко Олег Васильович** — доктор економічних наук, професор (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Лойко Валерія Вікторівна** — доктор економічних наук, професор (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Лоханова Наталя Олексіївна** — доктор економічних наук, професор (Львів, Україна)

Член редакційної колегії: **Малік Микола Йосипович** — доктор економічних наук, професор (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Мігус Ірина Петрівна** — доктор економічних наук, професор (Черкаси, Україна)

Член редакційної колегії: **Ніценко Віталій Сергійович** — доктор економічних наук, доцент (Одеса, Україна)

Член редакційної колегії: **Олійник Олександр Васильович** — доктор економічних наук, професор (Харків, Україна)

Член редакційної колегії: **Осмятченко Володимир Олександрович** — доктор економічних наук, професор (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Охріменко Ігор Віталійович** — доктор економічних наук, професор (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Паска Ігор Миколайович** — доктор економічних наук, професор (Біла Церква, Україна)

Член редакційної колегії: **Разумова Катерина Миколаївна** — доктор економічних наук, професор (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Рамський Андрій Юрійович** — доктор економічних наук, професор (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Селіверстова Людмила Сергіївна** — доктор економічних наук, професор (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Скрипник Маргарита Іванівна** — доктор економічних наук, професор (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Смолін Ігор Валентинович** — доктор економічних наук, професор (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Сунцова Олеся Олександрівна** — доктор економічних наук, професор, академік Академії економічних наук України (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Танклевська Наталія Станіславівна** — доктор економічних наук, професор (Херсон, Україна)

Член редакційної колегії: **Токар Володимир Володимирович** — доктор економічних наук, професор (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Тульчинська Світлана Олександрівна** — доктор економічних наук, професор (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Чижевська Людмила Віталіївна** — доктор економічних наук, професор (Житомир, Україна)

Член редакційної колегії: **Шевчук Ярослав Васильович** — доктор економічних наук, старший науковий співробітник, доцент (Нововолинськ, Волинська обл., Україна)

Член редакційної колегії: **Шинкарук Лідія Василівна** — доктор економічних наук, професор, член-кореспондент НАН України (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Шпак Валентин Аркадійович** — доктор економічних наук, професор (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Беялов Талят Енверович** — кандидат економічних наук, доцент (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Скриньковський Руслан Миколайович** — кандидат економічних наук, член-кореспондент Української академії наук (Львів, Україна)

Член редакційної колегії: **Peter Bielik** — Dr. hab. (Словацька Республіка)

Член редакційної колегії: **Eva Fichtnerová** — University of South Bohemia in Český Budějovice (Чеська Республіка)

Член редакційної колегії: **Jyzsef Káposzta** — Dr. hab. (Угорщина)

Член редакційної колегії: **Henrietta Nagy** — Dr. hab. (Угорщина)

Член редакційної колегії: **Anna Tóth-Dunay** — Dr. hab. (Угорщина)

Член редакційної колегії: **Mirosław Wasilewski** — Dr. hab., Associate professor WULS-SGGW (Польща)

Член редакційної колегії: **Natalia Wasilewska** — Doctor of Economic Sciences, professor UJK (Польща)

Розділ «Технічні науки»:

Член редакційної колегії: **Беліков Анатолій Серафимович** — доктор технічних наук, професор (Дніпро, Україна)

Член редакційної колегії: **Луценко Ігор Анатолійович** — доктор технічних наук, професор (Кременчук, Україна)

Член редакційної колегії: **Мельник Вікторія Миколаївна** — доктор технічних наук, професор (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Румянцев Анатолій Олександрович** — доктор технічних наук, професор (Краматорськ, Україна)

Член редакційної колегії: **Сергейчук Олег Васильович** — доктор технічних наук, професор (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Чабан Віталій Васильович** — доктор технічних наук, професор (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Аль-Абабнех Хасан Алі Касем** — кандидат технічних наук (Амман, Йорданія)

Член редакційної колегії: **Артюхов Артем Євгенович** — кандидат технічних наук, доцент (Суми, Україна)

Член редакційної колегії: **Баширбейлі Адалат Ісмаїл** — кандидат технічних наук, головний науковий спеціаліст (Баку, Азербайджанська Республіка)

Член редакційної колегії: **Коньков Георгій Ігорович** — кандидат технічних наук, професор (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Саньков Петро Миколайович** — кандидат технічних наук, доцент (Дніпро, Україна)

Розділ «Державне управління»:

Член редакційної колегії: **Дегтяр Андрій Олегович** — доктор наук з державного управління, професор, Заслужений діяч науки і техніки України (Харків, Україна)

Член редакційної колегії: **Дегтяр Олег Андрійович** — доктор наук з державного управління, доцент (Харків, Україна)

Член редакційної колегії: **Колтун Вікторія Семенівна** — доктор наук з державного управління, доцент (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Мироненко Марк Юрійович** — доктор наук з державного управління, професор (Вінниця, Україна)

Член редакційної колегії: **Степанов Віктор Юрійович** — доктор наук з державного управління, професор (Харків, Україна)

Розділ «Педагогічні науки»:

Член редакційної колегії: **Кузава Ірина Борисівна** — доктор педагогічних наук, доцент (Луцьк, Україна)

Член редакційної колегії: **Мулик Катерина Віталіївна** — доктор педагогічних наук, доцент (Харків, Україна)

Член редакційної колегії: **Рибалко Ліна Миколаївна** — доктор педагогічних наук, професор (Полтава, Україна)

Розділ «Психологічні науки»:

Член редакційної колегії: **Фільова-Русєва Красимира Георгієва** — кандидат психологічних наук, доцент (Пловдів, Республіка Болгарія)

Член редакційної колегії: **Щербан Тетяна Дмитрівна** — доктор психологічних наук, професор, Заслужений працівник освіти України, ректор Мукачівського державного університету (Мукачево, Україна)

Розділ «Філософські науки»:

Член редакційної колегії: **Байчоров Олександр Мухтарович** — доктор філософських наук, професор (Мінськ, Республіка Білорусь)

Член редакційної колегії: **Ільїна Антоніна Анатоліївна** — доктор філософських наук, доцент (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Фархїтдінова Ольга Михайлівна** — кандидат філософських наук

ЗМІСТ

СЕКЦІЯ 1. ДЕРЖАВНЕ УПРАВЛІННЯ.....	10
Васильковський Олександр Тимофійович Теоретичні аспекти взаємодії органів публічного управління з громадськістю.....	10
СЕКЦІЯ 2. ЕКОНОМІЧНІ НАУКИ.....	14
Huseynov Akbar Problems of lack of resources in increasing risks in business	14
Батрак Ольга Володимирівна Теоретико-методичні засади формування фінансової діагностики підприємства.....	17
Вахненко Єлизавета Віталіївна Удосконалення методичного забезпечення аналізу фінансового стану підприємства	21
Дорожинська Ольга Віталіївна, Чигрін Сергій Сергійович Організація бюджетування на підприємстві	24
Касич Алла Олександрівна, Паламарчук Валентина Андріївна Екологічна стратегія як основа конкурентоспроможності промислових підприємств	27
Касич Алла Олександрівна, Соколовська Ксенія Володимирівна Перспективи цифровізації діяльності підприємств будівельної галузі.....	31
Коваленко Дмитро Іванович Фінансова безпека підприємства у сучасних умовах господарювання.....	35
Тарасенко Ірина Олексіївна Державно-приватне партнерство в природоохоронній сфері для реалізації завдань післявоєнного відновлення України	40
СЕКЦІЯ 3. ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ.....	46
Захарін Іван Сергійович Особливості державної політики цифровізації освіти в умовах воєнного стану	46

СЕКЦІЯ 4. ПЕДАГОГІЧНІ НАУКИ.....	49
Зелений Володимир Іванович	
Культурна поведінки офіцера та її активізація методами педагогічного впливу.....	49
СЕКЦІЯ 5. ТЕХНІЧНІ НАУКИ.....	53
Kuzmin Oleh, Polovyk Volodymyr, Dudarev Igor	
Schematization of functional zones in restaurants according to НАССР.....	53
Дубук Василь Іванович, Гурняк Ярослав Ігорович	
Розробка автоматизованої системи управління роботою будівельного підприємства	58
Романенко Святослав Володимирович	
Ідентифікація відбитків методом трасування променів на базі неймережі коханена	63
Шевага Діана Олександрівна, Носовець Олена Костянтинівна	
Побудова моделей прогнозування рівня стресу.....	67
СЕКЦІЯ 6. ТУРИЗМ	70
Stepanov Viktor	
Tourism marketing on the market of services	70
СЕКЦІЯ 6. ПСИХОЛОГІЧНІ НАУКИ	73
Sobko Yuliia	
Career decisions in building meaningful careers	73
СЕКЦІЯ 6. ФІЛОЛОГІЧНІ НАУКИ.....	75
Межуєва Ірина Юхимівна, Ткаченко Юрій Андрійович	
Стильові домінанти роману М. Твена «Пригоди Тома Соєра» як перекладацька проблема	75

Секція 1. ДЕРЖАВНЕ УПРАВЛІННЯ

Васильковський Олександр Тимофійович
*старший викладач, підполковник
Національна академія Національної гвардії України
м. Харків, Україна*

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ВЗАЄМОДІЇ ОРГАНІВ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ З ГРОМАДСЬКІСТЮ

Відносини держави і суспільства — проблема, що цікавить дослідників протягом всієї історії розвитку наукової думки, адже держава — особливий інститут, що володіє високим ступенем незалежності від суспільства, що і дозволяє йому бути головною керуючою системою. Теорії взаємодії держави і суспільства можна об'єднати в дві групи:

1) теорії протистояння: інтереси держави і суспільства представлені як суперечливі; держава, що має більший обсяг ресурсів і організаційну міць, виступає в ролі домінуючої, примушуючої сили. У практиці політичного життя протистояння виражається у встановленні тоталітарного, авторитарного режимів, в комунікативному аспекті — введення цензури, придушення інформаційних свобод, державний контроль ЗМІ, функціонування інститутів пропаганди та агітації і т.д., — тобто в рамках таких суспільств превалює одностороння, або монологічна комунікація.

2) теорії співробітництва: інтереси держави і суспільства збігаються, тобто держава — засіб вираження і узгодження інтересів різних суспільних груп, що досягається в результаті двосторонньої (діалогічної) комунікації. При такому сценарії держава враховує запити і реагує на вимоги суспільства (більшості соціальних груп, а не тільки привілейованих верств). Варто відзначити, що «співпраця» мається на увазі в широкому сенсі, але аж ніяк не виключає протистояння окремих суб'єктів політичного життя (тому в цю

групу можна включити плюралістичні теорії, де держава виступає посередником між конфліктуючими групами інтересів).

Ці два підходи протилежні один одному, є своєрідними полюсами, між якими на практиці реалізуються безліч моделей і форм взаємодії держави і суспільства. Зміцнення держави не завжди призводить до придушення громадянського суспільства і приватної свободи — протиставлення держави і суспільства виникає тоді, коли держава перетворюється на відірвану від суспільства корпорацію.

Науковці виділяють три стратегії взаємодії держави (яка ототожнюється з діючою політичною владою) і суспільства: 1. Кооптація; 2. Репресія; 3. Легітимація [8, с. 47].

Суспільство ж представлено трьома категоріями: інсайдери (елітні групи, наближені до влади); аутсайдери (опозиція); електорат (широкі верстви населення). У комунікативному сенсі кооптація виражається як отримання зворотного зв'язку від суспільства через різні формальні і неформальні канали, ініційовані державною владою (підконтрольні громадські рухи, асоціації і т.д.) — в цьому випадку мова не йде про демократизацію, оскільки створювані форми взаємодії не мають автономії і залежать від держави, разом з тим, дозволяють відстежувати суспільні настрої. Стратегія репресій в комунікативній взаємодії — це введення або посилення цензури, обмеження інформаційних прав і свобод, за порушенням яких слідує покарання. Репресивна стратегія покликана обмежити інакомислення, не допустити поширення опозиційних і небезпечних для влади думок, та ідей. Ту ж мету переслідує і легітимація, але різниця між цими стратегіями лежить в методах: примус проти переконання. Переконання досягається за допомогою масштабного інформаційного впливу через ЗМІ та формування необхідної громадської думки із застосуванням пропагандистських і PR-технологій [8, с. 51].

Таким чином, говорячи про взаємодію органів публічного управління та громадськості, маються на увазі наступні актори: державні органи; структури громадянського суспільства, асоціації та групи інтересів; засоби масової інформації; окремі громадяни. ЗМІ включені в даний перелік через те, що є потужним засобом впливу на громадську думку, отже, є одним з важелів політичної влади. Залежно від характеру поширення інформації в соціальній системі в цілому та її доступності, включеності акторів в процес прийняття рішень, обліку різних думок та інтересів, а також типу організації взаємодії акторів, можна виділити наступні категорії концепцій взаємодії:

1. Домінуюча держава, ЗМІ підконтрольні державі, доступ до процесу прийняття рішень можуть мати асоціації та групи інтересів,

але не окремі громадяни (за винятком механізму виборів). До таких концепцій віднесемо електоральну демократію;

2. Чільна роль в політичному житті відведена групам інтересів, політичний процес зводиться до їх конкуренції і співпраці. Держава при цьому виступає або «арбітром», що сприяє досягненню консенсусу, або окремою специфічною групою інтересів. Широкі верстви населення можуть виступати як пасивні спостерігачі або можуть бути залучені в політичний процес через асоціації;

3. У політичному процесі і прийнятті рішень активно беруть участь громадяни, їх вільні асоціації, групи інтересів, засоби масової інформації в основному незалежні.

Основними напрямками впливу громадянського суспільства на органи публічного управління є:

1. Вимоги і дії щодо захисту прав і свобод громадян та їх асоціацій, зафіксованих в Конституції України і в міжнародно-правових документах (скарги, пропозиції, петиції). Вплив здійснюється з боку: окремих громадян; інститутів громадянського суспільства.

2. Політична участь громадян та інститутів громадянського суспільства в діяльності державної служби: у формуванні її підрозділів; в її повсякденній діяльності, включаючи вимогу гласності і відкритості діяльності; у контролі діяльності державної служби; у підготовці та проведенні виборів [7, с. 147].

3. Участь у рухах протесту, пов'язаних з діяльністю державної служби (бюрократизмом, корупцією тощо) — мітингах, демонстраціях, страйках тощо.

4. Вплив на державний апарат різних груп тиску з метою прийняття певного державно-адміністративного рішення для досягнення своїх інтересів [6].

5. Захист законних прав самої державної служби, її посадових осіб з боку громадян та їх асоціацій [9, с. 27].

Основний вид впливу суспільства на державне управління — через легітимно функціонуючу політичну систему, учасників політичного процесу, що мають правове визнання в державі і використовують правові засоби впливу.

Інший вид впливу суспільства на державне управління — через неформальні організації, спеціально створені групи для тиску на владу, лобіювання та досягнення своїх інтересів. Ці групи впливають як на парламент, фракції, депутатів у процесі прийняття політичних рішень, так і на державний апарат, на державних службовців, які в процесі вирішення завдань, поставлених перед ними політиками, осмислюють у своєму нормотворчості ці завдання, тлумачать їх

певним чином, в тому числі і під безпосереднім впливом груп, осіб громадянського суспільства, зацікавлених у конкретних державно-адміністративних рішеннях.

Література

1. Бажинова О. А. Взаємодія органів публічної влади з громадськістю як чинник демократизації державного управління. Державне будівництво. 2011. № 2. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/DeBu_2011_2_54 (дата звернення: 21.09.2022).
2. Влада і суспільство: діалог через громадські ради: монографія / Шайгородський Ю. Ж., Андрійчук Т. С., Дідух А. Я. та ін.; за заг. ред. Ю. Ж. Шайгородського. Київ: Паливода А. В., 2011. 148 с.
3. Політична система і громадянське суспільство: європейські і українські реалії: монографія / за ред. А. І. Кудряченка. Київ: НІСД, 2007. 396 с.
4. Попович Н. Діалог як форма дискурсивної взаємодії у структурі політико-адміністративної комунікації. Актуальні проблеми державного управління. 2013. Вип. 3 (55). С. 26–29.

Секція 2. ЕКОНОМІЧНІ НАУКИ

Huseynov Akbar
Doctoral Student of the Turiba University
Scientist of Institute of Economics, ANAS
Baku, Republic of Azerbaijan

PROBLEMS OF LACK OF RESOURCES IN INCREASING RISKS IN BUSINESS

There is always a possibility of risk in a newly established business. Although various studies have been conducted on this issue, the problem of why the lack of resources creates serious economic difficulties in the production process after one stage is still relevant. The production process in business is directly dependent on raw materials, capital, technology, and human resources. In the effective use of resources, the legislation of the state in the field in which the business entity operates, tax conditions, licensing, political and economic situation, the approximate number of potential buyers, etc. issues should not be overlooked.

The company must have sufficient supplies of raw materials before the production process and generally predict in advance how much they will need. Long-term contracts must be concluded with economic entities that will regularly supply the company with raw materials (depending on certain conditions, this may be short-term, taking into account the stability of the political and economic environment in the country), and must fulfill their obligations (timely and flawless financial transfers).

In order to succeed in a start-up business, it is necessary to be close to the raw material points in a sustainable production process. Geographical distance from raw material points important for production is undesirable for companies. In addition, it is important that the roads between the two routes are in good condition. Otherwise, the cost of the product may increase by 2 times.

Investment in the company can be in different forms. Small and medium-sized business entities are more inclined to state support and soft tax policy. Of course, large multinational corporations are also always in favor of liberal reforms, but they are more independent than before due to a certain influence in the market of goods and services, skilled workforce, and a large volume of circulating capital. Large business structures have an existing weight in the market economy, a well-known brand, and due to their regular customers, serious economic threats are not felt in the performance of their activities in the medium or long term. Unexpected counter-effects are often prepared, but any step that harms economic interests, wrong investments, excessive domestic spending, launching anti-companies in the media sector, imposing sanctions for any faults by states and international organizations can destroy the assets of companies. can be significantly reduced within a day. Such issues of international capital flow are widely investigated by business subjects preparing to invest and necessary decisions are made.

Although new technologies and their efficient use in the production process are not available to all business subjects, they are a very important factor in increasing or decreasing the cost of the product. As mentioned above, in some developing countries there are business spheres that are not ready for the introduction of new technologies. The increase in technological capabilities, the robotization of the production process promises maximum profit in some areas. The staff of a hotel operating in Japan is made up of robots. A notable example of the use of service robots in the frontline in the hospitality industry is the Henn-na Hotel, in Japan [2]. This factor caused the hotel to quickly become famous in the world and become a residence of foreign tourists as a brand. A question arises here — Can this step have the same effect in all countries? Of course not. Any place where artificial intelligence is applied is directly dependent on the country's political and economic stability, tourism attractiveness, transportation facilities, general prices, and in short, all micro and macro measures implemented in the country.

Effective use of human resources depends on the activity of the human resources department, which operates in many companies today. Their main task is to attract experienced workers to the company who can be useful in the future. Because each department in the company has its own special task, and the management team cannot perform each detail separately. The company that meets with potential personnel considers various details in the employee. First of all, the

business entity's experience in the field of activity, relevant education in this field comes to the fore, because the company needs an employee who can give him maximum benefit. Bringing someone who has no experience in the field of activity creates additional training costs, or the process of learning the job with the practical help of other employees takes a certain amount of time. Another issue here is the process of quick adaptation to the company. Even sometimes qualified personnel working in well-known companies cannot quickly adapt to the new environment. Here, everything depends on the moral support of department heads and the management team as a whole. Inefficient use of human resources has always been and will be one of the reasons for increasing risks in business. Some researches illustrate that human resources risks is depend on labor turnover, employee health, productivity also [1].

References

1. Becker K., & Smidt M. A risk perspective on human resource management: A review and directions for future research. *Human Resource Management Review*. 2015. P. 5. doi: <http://dx.doi.org/10.1016/j.hrmr.2015.12.001>
2. Reis J., Melao N., Salvadorinho J., Soares B., Rosete A. Service robots in the hospitality industry: The case of Henn-na hotel, Japan. *Technology in Society*. 2020. Volume 63. P. 3. URL: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0160791X20308290>

Батрак Ольга Володимирівна
доцент кафедри фінансів та бізнес-консалтингу
Київський національний університет технологій та дизайну
м. Київ, Україна

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ФІНАНСОВОЇ ДІАГНОСТИКИ ПІДПРИЄМСТВА

Сучасне антикризове управління характеризується не лише сукупністю заходів, спрямованих на виведення підприємства з кризового стану, але й особливими методами та інструментами, які використовуються для попередження та прогнозування настання кризи або заходами щодо її нейтралізації. Застосування превентивних програм і процедур, спрямованих на попередження виникнення кризових ситуацій забезпечить для підприємства досягнення конкурентних переваг та успішного стабільного розвитку. Для того, щоб отримати правильний діагноз підприємства, необхідно провести дослідження результатів його діяльності системно, тобто дослідити комплекс взаємопов'язаних аспектів, що сприятиме визначенню об'єктивного стану системи управління та напрямки її реорганізації [1].

Результатом узагальнення наукових підходів стали пропозиції щодо необхідності використання структурних підсистем та видів фінансової діагностики в системі антикризового управління (рис. 1).

Серед фахівців з питань антикризового менеджменту відсутнє узагальнене бачення щодо структурних підсистем антикризового управління. Побудова всієї системи і окреслення її підсистем не є, на наш погляд, лише теоретичною проблемою. Важливим, з позицій діагностики, є дослідження та виокремлення кожного етапу виникнення і розвитку кризи і розробка відповідних заходів щодо недопущення, нейтралізації або фінансового оздоровлення підприємства залежно від глибини кризи.

Види фінансової діагностики класифікуються за такими ознаками [2, с. 25]: за функціональною сферою діяльності підприємства (операційна, інвестиційна, управлінська, маркетингова, інноваційна); за масштабом дослідження (галузева та міжгалузева); за часовим

періодом (прогнозна, поточна та ретроспективна); за суб'єктами проведення діагностики (внутрішня та зовнішня); за метою діагностики (комплексна (загальна) та вибіркова (проблемна)); за обсягом показників, залучених до аналізу, і спектром методик (експрес-діагностика та фундаментальна (поглиблена або загальна) діагностика).

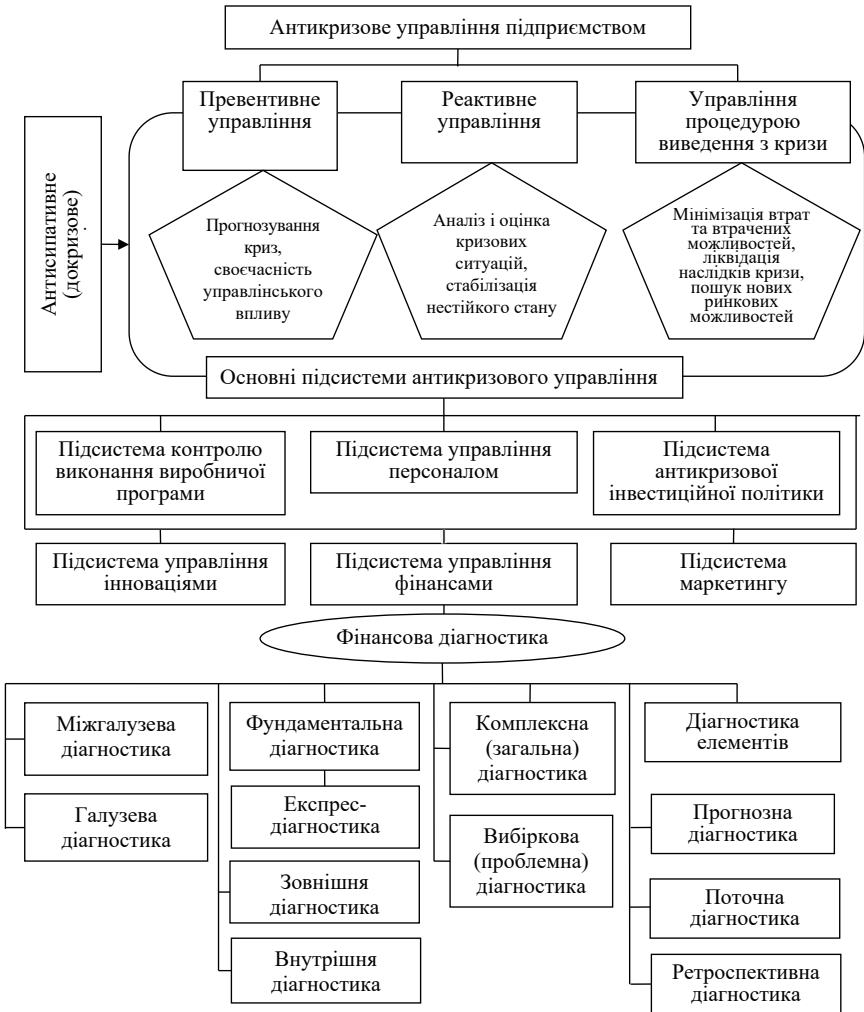

Рис. 1. Види фінансової діагностики в системі антикризового управління підприємством

Джерело: розробка автора

Еш С. М. визначає систему антикризового управління підприємством як комплекс взаємозалежних елементів, які реалізують управлінську діяльність на основі чітко визначеного антикризового механізму управління за допомогою передових технологій, підготовленого персоналу, сучасних зв'язків між суб'єктами та об'єктами управління і зовнішнім середовищем [3, с. 106]. Його дієвість визначається досягненням запланованих цілей, вирішенням поставлених завдань, порівнянням результатів і витрат, зіставленням показників діяльності підприємства із показниками підприємств, які є лідерами в галузі. За результатами оцінювання ефективності системи антикризового управління підприємством може бути зроблено висновок про доцільність її подальшого використання, або розробку коригуючих заходів.

Розробка методології антикризового управління повинна базуватися на креативному поєднанні концептуальних положень системного, ситуаційного, процесного, функціонального, поведінкового та проектного підходів [4, с. 103]. Система оцінювання критеріїв ефективності антикризового управління повинна визначати рівень якості, результативності і своєчасності досягнення цілей шляхом здійснення запланованих антикризових заходів та відновлення функціонування підприємства при дотриманні визначених критеріїв, показників і обмежень.

В системі антикризового управління найчастіше використовують поняття передкризового (попередження кризових ситуацій), кризового (нейтралізація ознак кризи) та післякризового (ліквідація наслідків кризи) управління [5, с. 513]. За метою і характером взаємодії з середовищем функціонування науковці також виокремлюють: превентивне (попереджувальне — вводить за наявності симптомів латентної кризи та реалізується з метою запобігання кризовим явищам) або випереджувальне управління [6, с. 123]; антисипативне управління (упроваджується в разі існування потенційної загрози кризи); реактивне (необхідне, якщо підприємство перебуває в глибокій кризі); стабілізаційне (показники функціонування системи суттєво нижчі від нормативного рівня) [7, с. 42].

Антикризове управління є підсистемою управління підприємством, зміст якого визначається ступенем ризику та небезпеки кризових явищ [8, с. 79]. Напрями розбудови системи антикризового управління визначаються за результатами самодіагностики, основною метою якої є виявлення кризових явищ на етапі їх зародження і оперативна їх ліквідація. Якщо підприємство вже опинилося у стані кризи, то вихід із неї має відбуватися системно, організовано та скоординовано на основі розробленої стратегії та антикризової програми.

Діагностика банкрутства є одним із напрямків фінансової діагностики в системі антикризового управління підприємством. Ткаченко А. М., Коваленко О. В. визначають діагностику банкрутства як функцію і специфічний етап антикризового управління, синтез ретроспективного, оперативного і перспективного дослідження господарської діяльності та процесу управління підприємством, направлене на виявлення параметрів кризового розвитку за допомогою реалізації комплексу дослідницьких процедур, виявлення слабких ланок і «вузьких місць» [9, с. 168].

Література

1. Батрак О. В. Системний підхід до трактування сутності антикризового управління підприємствами. «Пріоритети розвитку фінансової системи: традиції, моделі, перспективи»: матер. VII міжн. наук.-практ. конф. (16.04.2020–17.04.2020 р., м. Северодонецьк). Северодонецьк: СНУ ім. В. Даля. С. 186–189.
2. Воронкова Т. Є. Система антикризового управління підприємством. Науково-технічна інформація. 2015. № 3. С. 17–25.
3. Еш С. М. Система антикризового управління та методологічні підходи до її формування. Вісник ЖДТУ. 2012. № 1 (59). С. 103–107.
4. Маховка В. М. Методологія формування системи антикризового управління підприємством. Інноваційна економіка. 2013. № 1. С. 102–105.
5. Мельник Ю. М. Маркетингові інструменти антикризового управління підприємством. Маркетинг. Менеджмент. Інновації: монографія / за ред. д. е. н., професора С. М. Ілляшенка. Суми: ТОВ «Друкарський дім «Папірус», 2010. С. 505–516.
6. Пушкар А. И. Антикризисное управление: модели, стратегии, механизмы. Х.: ООО «Модель Вселенной», 2001. 452 с.
7. Kristek U. Krisenbewaltigungs-Management und Unternehmensplanung / U. Kristek. Neue betriebswirtschaftliche Forschung, Bd.17. Wiesbaden, 1981. 115 s.
8. Батрак О. В., Дреля М. В. Економічна стратегія та стратегічні завдання економічної безпеки в умовах глобалізації. «Наукові розробки молоді на сучасному етапі»: тези доп. XVIII Всеукр. наук. конф. молодих учених та студентів (18–19 квітня 2019 р., м. Київ). К.: КНУТД, 2019. С. 379–380.
9. Ткаченко А. М., Коваленко О. В. Діагностика банкрутства в системі антикризового управління. Управління економікою: теорія та практика: Зб. наук. пр. Донецьк: ІЕП НАНУ, 2009. С. 157–170.

Вахненко Єлизавета Віталіївна

студентка

*Київського національного університету технологій та дизайну
м. Київ, Україна*

УДОСКОНАЛЕННЯ МЕТОДИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ АНАЛІЗУ ФІНАНСОВОГО СТАНУ ПІДПРИЄМСТВА

Однією із найважливіших проблем, які постають перед вітчизняними підприємствами, є недостатня ефективність організації управління їхніми фінансовими ресурсами в умовах нестабільності та кризи економіки. З огляду на це гостро постає питання щодо правильного і ефективного проведення аналізу фінансового стану підприємства.

Фінансовий стан є однією з найважливіших характеристик діяльності підприємства, яка по суті містить динамічні, повторювані та часто неоднорідні процеси руху фінансових ресурсів. Під фінансовим становищем необхідно розуміти результат взаємодії всіх елементів системи фінансових відносин підприємства, який визначається сукупністю виробничо-економічних факторів, а також характеризується системою показників, що відображають наявність, методи підготовки, розміщення та використання фінансових ресурсів [5, с. 26–29].

Метою оцінки фінансового стану підприємства є пошук резервів підвищення ефективності їх формування, розміщення та використання. Серед основних завдань оцінки фінансового стану підприємства: забезпечення необхідного рівня рентабельності виробництва; зміцнення комерційного закладу; зниження витрат; визначення рівня економічної безпеки тощо.

Основними завданнями аналізу фінансового стану підприємства є [2]:

- аналіз ефективності використання майна підприємства, забезпечення підприємства власними оборотними коштами;
- аналіз стану і динаміки ліквідності, платоспроможності та фінансової стійкості підприємства;

- аналіз рентабельності підприємства та кількісна оцінка його конкурентоспроможності;
- аналіз стану підприємства на фінансовому ринку;
- пошук резервів підвищення рентабельності виробництва.

Аналіз та оцінку фінансового стану підприємства необхідно здійснювати шляхом розрахунку системи економічних показників, що характеризують економічний і фінансовий стан суб'єктів господарювання.

Основними показниками, що характеризують фінансовий стан підприємства, є наступні [2]:

- показники оцінки майнового стану підприємства;
- показники ліквідності та платоспроможності;
- показники для оцінки фінансової автономності (незалежності);
- показники ділової активності;
- показники прибутковості (рентабельності);
- показники позицій підприємства на ринку цінних паперів

Головним індикатором оцінки фінансового стану будь-якого суб'єкта господарювання є показники його фінансової стійкості. Фінансову стійкість підприємства слід розглядати комплексно, з урахуванням різних аспектів фінансово-господарської діяльності цього суб'єкта господарювання. Методичні підходи до визначення фінансової стійкості підприємства поділяються на три групи: коефіцієнтний; агрегатний та інтегральний [1, с. 23].

Основою коефіцієнтного підходу до оцінки фінансової стійкості підприємства є розрахунок і аналіз ряду фінансових коефіцієнтів. Агрегатний підхід базується на визначенні фінансової стійкості на основі агрегатів. Інтегральний підхід передбачає комплексну оцінку ступеня фінансової стійкості. Показники фінансової стійкості за даним підходом характеризують стан і структуру корпоративних активів та забезпеченість їх джерелами покриття.

Наприклад результати аналізу балансу ТЗОВ «Золотий Вік» (табл. 1) свідчать про нестійкий фінансовий стан і нестачу власних коштів.

Значення тримірного показника становить $(0,0,1)$, що свідчить про погіршення платоспроможності, оскільки для забезпечення безперебійної роботи та запасів підприємство змушене залучати не тільки власні кошти та довгострокові кредити, а й також короткострокові позики. Такий стан не є критичним для бізнесу. За умови хорошого менеджменту є значні шанси відновити платоспроможність підприємства. ТОВ «Золотий Вік» відчуває дефіцит власного капіталу, тому одним із основних шляхів покращення фінансового стану є мобілізація внутрішніх резервів підприємства.

Таблиця 1

Оцінка фінансового стану ТЗОВ «Золотий Вік» (кінець 2021 р.)

Показники	На 01.01.21, тис. грн.	На 31.12.21, тис. грн.
Тип фінансової стійкості	Нестійкий стан	Нестійкий стан
Запаси фінансової стійкості, днів (р.11: В × 360), де В — чиста виручка	21,2	24,5
Тримірний показник (р.9, р.10, р.11)	0,0,1	0,0,1

Джерело: сформовано на основі даних підприємства

Література

1. Базилевич В. Д. Ринкова економіка: основні поняття і категорії. К.: Знання, 2016. 263 с.
2. Гадзевич О. І. Основи економічного аналізу і діагностики фінансово-господарської діяльності підприємств. К.: Кондор, 2017. 180 с.
3. Марцин В. С. Надійність, платоспроможність та фінансова стійкість — основні складові оцінки фінансового стану підприємства. Економіка, фінанси, право. К., 2019. № 7. С. 26–29.
4. Швиданенко Г. О. Сучасні технології діагностики фінансово-економічної діяльності підприємства: монографія. К.: Вид-во КНЕУ. 2018. С. 34–35.
5. Офіційний сайт ТМ «Білозгар». URL: <http://bilozgar.ua/>

Дорожинська Ольга Віталіївна

студентка

Київського національного університету технологій та дизайну

м. Київ, Україна

Чигрін Сергій Сергійович

м. Київ, Україна

ОРГАНІЗАЦІЯ БЮДЖЕТУВАННЯ НА ПІДПРИЄМСТВІ

В умовах нестабільної економічної ситуації стає необхідним постійний контроль доходів і витрат, а також рух грошових коштів, що важко здійснити без планування. Для цього впроваджують бюджетування на підприємстві та використовують в управлінському обліку. Проте для багатьох бюджети означають лише плани продаж, виробництва, використання матеріальних і трудових ресурсів чи взагалі розрахунок окремих показників, що значно звужує можливість бюджетування, адже для управління доцільним є також урахування реалізації стратегії та розподілу ресурсів тощо.

Основною ж метою бюджетування є впровадження низки заходів, які підвищують ефективність роботи, серед яких можна виділити:

- цільову орієнтацію та координацію всіх подій на підприємстві;
- виявлення існуючих ризиків і зниження їх рівнів;
- підвищення гнучкості, пристосованості до можливих змін [2, с. 6–7].

Бюджетування — це управлінська технологія, яка покликана забезпечити виконання стратегічних цілей підприємства за допомогою розроблення і виконання бюджетів як за структурними підрозділами, так і загалом на підприємстві з позиції збалансованості надходжень та видатків, доходів і витрат, активів та пасивів. Бюджетування є інтегруючим процесом, який дає змогу підвищити якість та оперативність прийняття рішень, максимізувати очікуваний результат і контролювати ризики господарської діяльності, визначати ефективність бізнес-напрямів і структурних одиниць та

планувати діяльність господарюючих суб'єктів на поточні періоди й перспективу [4, с. 393].

Таким чином, організація бюджетування дає змогу системно підходити до управління підприємством з урахуванням діяльності всіх підрозділів, раціонально використовувати ресурси та більш ефективно управляти фінансовими ресурсами.

Розглянемо на прикладі діючого підприємства. З метою організації бюджетування та вдосконалення функціонування ТОВ «Альфа-Забава» проаналізуємо платоспроможність підприємства (табл. 1).

Таблиця 1

Основні показники ліквідності (платоспроможності) підприємства

Показник	Значення			Відхилення			
				2019–2020		2020–2021	
	2019	2020	2021	Абсол	%	Абсол	%
Коефіцієнт покриття	7,18	12,97	8,03	5,79	81	-4,94	-38
Коефіцієнт ліквідності швидкої	6,17	12,74	7,14	6,57	106	-5,6	-44
Коефіцієнт ліквідності абсолютної	5,65	12,32	6,64	6,67	118	-5,68	-46

Джерело: сформовано на основі даних підприємства

Ліквідність і платоспроможність підприємства знаходиться на не досить високому рівні. Проте це можна віднести до недоліків не самого підприємства чи навіть галузі в цілому, а до складної економічної ситуації в якій перебуває зараз наша держава, спостерігалася тенденція до зменшення показників рентабельності реалізованої продукції та рентабельності активів підприємства. Така ситуація вимагає розробки комплексу заходів, спрямованих на усунення причин, що обумовили падіння рентабельності підприємства

Пропонуємо впровадити в практичну діяльність ТОВ «Альфа-Забава» новий — комбінований підхід до організації процесу бюджетування, що включав би кращі складові частини логістичного, фінансового, виробничого й технологічного підходів. Розробка комплексу моделей і методів логістичного бюджетування складається з декількох етапів: логістичного планування, яке охоплює розробку логістичної системи; затвердження розробленої системи; реалізацію бюджету; контроль отриманих результатів.

Отже, для успішного подальшого функціонування й удосконалення системи бюджетування на ТОВ «Альфа-Забава» необхідно дотримуватись таких умов: удосконалення організаційної структури підприємства, яке дозволить чітко визначити функції й відповідальність керівників; чітка структуризація всіх процесів, визначення відповідальних за них осіб з метою автоматизації операцій і спрощення процесу бюджетування; стандартизація даних, яка налагодить їх спільне використання всіма бізнес-одинацями підприємства; інтеграція бюджетування з організаційною та інформаційною структурами підприємства, що дозволить підвищити ефективність всієї системи управління.

Література

1. Рудик Н.І. Розвиток бюджетування як маркетингової управлінської технології. Глобальні та національні проблеми економіки. 2018. Вип. 21. С. 392–395.
2. Фісуненко П.А. Роль бюджету та процесу бюджетування в управлінні підприємством. Молодий вчений. 2016. № 5. С. 178–181.

Касич Алла Олександрівна
доктор економічних наук, професор
Київський національний університет технологій та дизайну
м. Київ, Україна

Паламарчук Валентина Андріївна
аспірантка
Київського національного університету технологій та дизайну
м. Київ, Україна

ЕКОЛОГІЧНА СТРАТЕГІЯ ЯК ОСНОВА КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВ

Проблеми охорони навколишнього середовища, обмеженість природних ресурсів, збільшення показників споживання тощо — є неповним переліком причин необхідності впровадження екологічних стратегій в бізнесі. Перед підприємствами України стоїть завдання переосмислення ставлення до довкілля в напрямку реалізації екологічної стратегії, яка спрямована на: мінімізацію негативного впливу на довкілля; ощадливе використання природних ресурсів; підвищення ефективності діяльності підприємств; формування позитивного іміджу; одержання ринкових та конкурентних переваг.

Імплементация такої стратегії в практику промислових підприємств України можлива за умови ведення екологічної діяльності, дотримання природоохоронних норм, упровадження ресурсозберігаючих технологій, дотримання екологічних параметрів виробництва продукції і задоволення інтересів стейкхолдерів.

Метою є дослідження передумов розроблення та впровадження екологічної стратегії на промислових підприємствах України задля підвищення їх конкурентоспроможності.

На сьогоднішній день науковцями обґрунтовано та використовується десятками підприємств ряд усталених екологічних стратегій розвитку, кожен її вид відображає як інституціональні умови формування, так і об'єктно-суб'єктний склад, стратегічні переваги тощо.

Беррі М. і Рондінеллі Д. [1], Генч Е. і Бенедетто К. [2], Кім К. [3], Сикдар С. [4] зробили простий поділ екологічних стратегій на:

- реактивні, що відображаються в коригувальних заходах, які здійснюються у відповідь на конкретну екологічно неприйнятну чи небезпечну ситуацію;
- проактивні, основною метою яких є передбачення та запобігання екологічним проблемам.

Наприклад, Жардінс Д. [5], Дерій Ж. та Зосименко Т. [6] виділяли, за типом стратегічних переваг від реалізації, іміджеву та реальну стратегії. Пріоритетним завданням іміджевої стратегії виступає створення прибутку, на основі гудвілу, позитивного іміджу підприємства, який породжує вирішення екологічних проблем. Реальна стратегія надає змогу підприємству отримати реальну економічну вигоду, а саме: зниження собівартості за рахунок ресурсозберігаючих технологій, повторне використання відходів тощо, від вирішення екологічних проблем.

На основі Глобального договору ООН [7] та наукових праць Грішнкової О., Брінцевої О. [8] та Колота А. [9], де розглянуто напрямки реалізації екологічної стратегії, можна виділити кілька її видів:

- стратегія відповідальності перед стейкхолдерами, що базується на захисті та відновленні природного середовища, що визначено стратегічними пріоритетами підприємства; діяльності в межах вимог екологічного законодавства; бізнес-культури, заснованій на екологічних цінностях;
- стратегія сировинного та енергетичного менеджменту, яка передбачає постійний аналіз екологічних досягнень та пошук нових екологічних рішень; аналіз екологічних витрат, регулярне звітування, ефективно використання природних ресурсів;
- стратегія дотримання екологічних зобов'язань, в основу якої покладено відповідальність перед стейкхолдерами за сучасну та майбутню діяльність; публічний доступ до інформації про вплив на довкілля, звітування; урахування громадської думки в межах соціального діалогу при розробці та реалізації власних проєктів.

Тобто, екологічну стратегію можна розглядати з кількох цільових ракурсів:

- як концептуальний інструмент дотримання екологічних вимог у процесі всього виробництва, що зумовлює результативність та ефективність діяльності в ринкових умовах;
- як одну з функціональних стратегій, яка визначає загальну корпоративну стратегію діяльності та забезпечує синергетичний

ефект між основними сферами розвитку, завдяки впровадженню екологічних параметрів, що в подальшому провокує підвищення конкурентних переваг підприємницької структури в умовах ринкового середовища;

- як екологічну політику, пов'язану із забезпеченням сталого розвитку екології в процесі діяльності суб'єкта господарювання;
- як екологічний параметр навантаження на довкілля в загально корпоративній стратегії розвитку суб'єкта підприємництва, тобто елемент безперервного функціонування в умовах необхідності дотримання природоохоронних норм та вимог;
- як стратегічний напрям інноваційного розвитку, який пов'язаний із внутрішніми та зовнішніми засадами екологізації функціонування та забезпечує реалізацію загальної стратегії розвитку підприємства.

Проведене дослідження показало, що на сьогоднішній день значна увага приділяється захисту навколишнього середовища. Оскільки саме на підприємстві починається і реалізується поетапний процес впливу на довкілля, одним з основних факторів конкурентоспроможності стає екологізація їх діяльності. Перехід до екологічної діяльності передбачає розробку цілеспрямованих та продуманих дій і заходів у межах екологічно спрямованої стратегії, яка повинна:

- по-перше, визначати узагальнений напрям діяльності підприємства в екологічній сфері;
- по-друге, забезпечити досягнення екологічних цілей і задач;
- по-третє, усе вище перераховане має бути розраховане на довгострокову перспективу.

Окрім того, дослідження дало змогу запропонувати більш розгорнуте трактування екологічної стратегії — як модель стратегічно-довгострокового забезпечення та обґрунтування еко зберігаючих дій, процедур в рамках визначеного рівня суб'єкта підприємництва, охоплюючи внутрішні та зовнішні аспекти екологічного розвитку. Вона передбачає екологічно зберігаючі процеси господарювання як у цілому, так і в рамках певних структурних напрямів, а також зумовлює балансування або пріоритетність інтересів підприємства в економічній та екологічній сферах.

Література

1. Berry M. A., Rondinelli D. A. Proactive corporate environmental management: a new industrial revolution. *Acad. Manag. Perspect.* 1998. 12 (2) P. 38–50.
2. Genz E., Di Benedetto C. A. A comparison of proactive and reactive environmental strategies in green product innovation. *Int. J. Innovat. Sustain. Dev.*, 2019. 13 (3/4). P. 431.
3. Kim K. Proactive versus reactive corporate environmental practices and environmental performance. *Sustainability.* 2018. 10 (2). P. 97.
4. Sikdar S. Environmental protection: reactive and proactive approaches. *Clean Technol. Environ. Policy.* 2019. 21. P. 1–2.
5. Desjardins J. Corporate Environmental Responsibility. *Journal of Business Ethics.* 1998. Vol. 17. № 8. P. 825–838.
6. Дерій Ж. В. Екологічна компонента корпоративної соціальної відповідальності: світовий досвід та українські реалії. Актуальні проблеми економіки. Національна академія управління. Випуск 11. 2016. С. 278–290.
7. Глобальний Договір ООН. Посібник із сталого розвитку компанії. URL: www.unglobalcompact.org.
8. Грішнова О., Брінцева О. Впровадження екологічної відповідальності в практику менеджменту вітчизняних підприємств. *Вісник Київського національного університету ім. Т. Г. Шевченка.* 2013. № 10 (151). С. 12–18.
9. Соціальна відповідальність: теорія і практика розвитку: монографія / А. М. Колот, О. А. Грішнова та ін.; / за наук. ред. д-ра екон. наук, проф. А. М. Колота. К.: КНЕУ. 2012. 501 с.

Касич Алла Олександрівна
доктор економічних наук, професор
Київський національний університет технологій та дизайну
м. Київ, Україна

Соколовська Ксенія Володимирівна
аспірантка
Київського національного університету технологій та дизайну
м. Київ, Україна

ПЕРСПЕКТИВИ ЦИФРОВІЗАЦІЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ БУДІВЕЛЬНОЇ ГАЛУЗІ

В сучасних складних умовах розвитку нашої держави, що супроводжуються руйнівним впливом відкритої агресії Російської Федерації, важливого значення набувають питання, пов'язані із станом функціонування, проблемами та перспективами розвитку будівельної галузі України. Таке твердження ґрунтується на тому, що саме від стану, тенденцій розвитку та перспектив діяльності будівельних підприємств залежить швидкість та якість відновлення зруйнованої інфраструктури й житлового фонду українських населених пунктів.

Будівельна галузь нашої країни стала одним із індикаторів подолання українською економікою кризових явищ. Індекс будівельної продукції, що знаходився на позначці менше ста відсотків у період 2012–2015 років, з 2016-го почав впевнено сигналізувати про щорічне зростання обсягів будівельної продукції.

Позитивна динаміка економіки, що спостерігалася протягом останніх років, активізувала будівельну діяльність, сприяло розвитку галузі.

Головним важелем, який здатний забезпечити розвиток української будівельної галузі, на думку автора, вважається цифровізація.

Таке зауваження ґрунтується на тому, що цифровізація в будівельних компаніях дозволяє скоротити витрати на проектування та прискорити термін реалізації проекту. Основний тренд серед

зарубіжних компаній — управління будівництвом у режимі реального часу на базі хмарних рішень для колаборації, що дозволяє більш ефективно контролювати всі операції та тим самим знижувати кількість непотрібних помилок та витрат. Існують цифрові інструменти для ефективної роботи з нерухомістю та на етапі експлуатації. При цьому по кожному напрямку на ринку можна знайти різні рішення та постачальників.

Якщо узагальнити існуючі кейси у світовій практиці, то насамперед помітний ефект, пов'язаний із підвищенням операційної ефективності. Так, використання цифрових технологій дозволяє знизити витрати на оплату праці, краще керувати закупівлями та будівельним обладнанням, підвищити швидкість реалізації проєктів, скоротити кількість помилок.

Використання великих даних та інструментів цифрового маркетингу також показує високу ефективність в частині формування кастомізованих пропозицій, покращення вирви продажів та підвищення впізнаваності бренду.

Цифрові технології також допомагають у створенні нових бізнесів та джерел доходів. Наприклад, у зарубіжній практиці зустрічаються цифрові платформи спільного використання будівельної техніки. Одним із останніх трендів є вкладення будівельних компаній у технологічні стартапи, які згодом роблять нові технології одним із джерел доходу.

В українській будівельній галузі, за винятком окремих компаній, цифровізація поки що не показала того ефекту, який можна спостерігати у зарубіжних аналогів. Найбільш просунута область — цифровізація продукту та клієнтських функцій. При цьому рівень цифровізації основного процесу та корпоративних функцій є досить низьким.

До того ж, говорячи про рішення в будівельній сфері, ключовим питанням все ще залишається проведення реформи, що тривала на ринку. Серед першочергових завдань — налагоджена робота системи для видачі всіх документів, необхідних у будівельній діяльності. За допомогою електронного порталу, який мінімізує людський фактор, процес отримання документів має бути рівним для всіх гравців ринку. Проте на сьогодні система продовжує працювати у тестовому режимі.

Крім того, можна наголосити на законі про вдосконалення нормування, який сприяє зниженню рівня зарегульованості в будівельній галузі. А також орієнтацію на нові норми, так звані єврокоди під час зведення об'єктів. Йдеться про вищі стандарти до

будівельних матеріалів. Таким чином, на ринку може збільшитись кількість проектів, в яких будуть використовуватися нові та енергоефективні технології.

Ключовим підґрунтям окреслених процесів виступають процеси цифровізації. Водночас, на думку автора, розвиток цифровізації в будівельній галузі України стримують наступні фактори: недооцінка низки перспективних технологій, опір менеджменту, навчання на своїх помилках та ігнорування кращого досвіду, втрата часу у пошуках «найкращого» рішення, завелике одноразове охоплення проекту з цифровізації, відсутність мотивованої внутрішньої команди для проведення змін та системи моніторингу.

Узагальнюючи існуючу практику можна виділили наступні рекомендації, які можуть допомогти українським будівельним підприємствам просунутися в галузі цифровізації:

- окреслення переваг та особливостей бізнес моделі конкретної будівельної компанії й зосередження зусиль цифровізації саме на даній ділянці;
- розробка дієвих заходів щодо мотивації співробітників та забезпечення підтримки цифрової трансформації на найвищому рівні;
- аналіз існуючих use-кейсів застосування цифрових технологій у пріоритетних областях, вивчення реального, а не рекламного постачальниками досвіду роботи технології;
- визначення кількісних цілей, на досягнення яких спрямовані зусилля щодо впровадження технологій з урахуванням реалістичного сценарію;
- запуск процесів цифровізації виключно на пілоті спочатку;
- вивчення й ретельний аналіз зворотного зв'язку від співробітників щодо результативності та зручності технології;
- аналіз помилок, коригування цілей та планів впровадження.

Література

1. Адамська І. Сучасний стан й тенденції розвитку будівельної галузі України. Галицький економічний вісник. 2019. № 5. С. 7–15.
2. Державна служба статистики України. URL: <https://ukrstat.gov.ua/>
3. Жовтяк Г. А., Волохова І. В. Стан та перспективи розвитку підприємств будівельної галузі України. Економіка та управління національним господарством. 2020. Том 31 (70). № 6.

4. Кавун В. А. Аналіз сучасного стану та тенденції розвитку будівельної галузі України. Формування ефективної моделі розвитку підприємства в умовах ринкової економіки: тези V міжнар. наук.-техн. конф. (Житомир, 2–3 листопада 2017 р.). Житомир. 2017. С. 99–103.

5. Косолапов А. С. Аналіз показників будівельної галузі в країнах ЄС. Східна Європа: економіка, бізнес та управління. 2017. Випуск 3(08). URL: http://www.easterneurope-ebm.in.ua/journal/8_2017/14.pdf

6. Обзор строительного рынка Украины и рынка строительных материалов. URL: <https://zet.in.ua/statistika-2/vvp/obzor-stroitel'nogo-rynka-ukrainy-i-rynka-stroitel'nykh-materialov/>

Коваленко Дмитро Іванович
*кандидат економічних наук,
доцент кафедри фінансів та бізнес-консалтингу
Київський національний університет технологій та дизайну
м. Київ, Україна*

ФІНАНСОВА БЕЗПЕКА ПІДПРИЄМСТВА У СУЧАСНИХ УМОВАХ ГОСПОДАРЮВАННЯ

Фінансова безпека суб'єктів господарювання є частиною фінансової безпеки держави, оскільки підприємство створює додану вартість, яка утворює валовий внутрішній продукт на рівні держави. Окрім того, підприємства є основними платниками податків, які впливають на формування доходів державних та місцевих бюджетів. Отже, високий рівень фінансової безпеки підприємства надає можливості державі виконувати свої функції та забезпечити економічний розвиток, покращити соціальні стандарти.

В умовах післявоєнного відновлення України, економічної та політичної нестабільності, мінливості факторів мікро- та макросередовища, що впливають на діяльність підприємства, оцінка фінансової безпеки постає особливо актуальним питанням.

Оцінка фінансової безпеки дозволяє підприємству звести до мінімуму загрози фінансової нестабільності та підвищити безпеку свого існування. Економічна ситуація в будь-якій країні залежить від рівня його виробничого сектора. Тому стабільний розвиток бізнесу є однією з пріоритетних передумов забезпечення влади державної економічної системи. Діяльність підприємства завжди супроводжується виникненням великої кількості загроз, які можуть спричинити фінансову нестабільність. Однією з головних завдань системи забезпечення фінансової безпеки підприємств є захист власних фінансових інтересів від впливу зовнішніх та внутрішніх загроз з метою забезпечення ефективності діяльності підприємства. Зрозуміло, що концепція фінансової безпеки повинна відповідати загальній концепції економічної безпеки підприємства. Однак, при цьому мати власний зміст, який відрізняє проблеми фінансової безпеки від інших видів безпеки.

Дослідженням проблем фінансової безпеки підприємства займаються багато науковців. В рамках дослідження відокремимо найбільш значимі.

Мельник С. І. сформував визначення фінансової безпеки підприємства виходячи із суті базових складових понятійного апарату [1].

Шуміло О. С. та Савченко К. В. дослідили сутність понять «фінансова безпека» і «фінансова стійкість підприємства» [2].

Краснокутська Н. С. та Коптева Г. М. на основі проведеного контент-аналізу і визначених сутнісних ознак фінансової безпеки підприємства визначили дефініцію, яка відрізняється комплексністю та логічною узгодженістю з базовими категоріями «безпека» та «фінанси» [3].

Швець Ю. О. та Цикало К. С. розробили авторську модель оцінки рівня фінансової безпеки з урахуванням особливостей галузі промисловості та поточного стану ринкової кон'юнктури [6].

Необхідно зазначити, що рівень економічної безпеки підприємства може характеризуватися ступенем часу та простору, що забезпечує гармонізацію інтересів підприємства та її контрагентів (клієнтів, постачальників, конкурентів, інвесторів, уряду, суспільства). Інтереси підприємства визначають його взаємодію з суб'єктами зовнішнього середовища, проведеного постійно або протягом обмеженого періоду часу, силою або обраним напрямом розвитку підприємства.

Контент-аналіз наукових висновків з цього питання дозволяє визначити перелік фінансових інтересів підприємств, що включають: максимізація добробуту власників підприємств; збільшення прибутковості капіталу; адекватність фінансових ресурсів на всіх етапах розвитку компанії; фінансова стабільність компанії в умовах його зростання; високий рівень інвестиційної діяльності та ефективність інвестицій; ефективна нейтралізація фінансових ризиків; високий рівень фінансової інноваційної діяльності; швидкий подолання фінансової кризи.

При визначенні фінансової безпеки підприємства як стабільної системи, можна відокремити такі пріоритетні моменти:

1. Стабільність системи фінансової безпеки підприємства (ФБП) розглядається як динамічна зміна економічних характеристик. Разом з параметрами статичного стану, ФБП може характеризуватися глобальними тенденціями та змінами у розвитку.

2. Стабільність системи ФБП не є абсолютною — значення певних параметрів розвитку може мати циклічний або ситуативний характер. Однак, коливання окремих параметрів системи ФБП підтримують необхідний рівень захисту фінансових інтересів.

3. На різних етапах розвитку система ФБП може змінюватися та отримати новий рівень стабільності параметрів (такі періоди переходу можна віднести до нового життєвого циклу підприємства, який є переживає фінансову кризу або реорганізацію).

Ці ключові моменти можуть бути реалізовані за допомогою наступних важелів: доходи, витрати, прибуток, кредит, капітал, інвестиції, запаси, облігації, страхові платежі, ставки, ціни, заробітна плата, амортизація, податки, стимули, санкції, дивіденди, правила безпеки та стандарти, межі та резерви та ін.

Тому досягнення достатнього рівня фінансової безпеки вимагає ретельного вивчення внутрішніх та зовнішніх факторів діяльності підприємства. Існує дві групи чинників що призводять до виникнення фінансової кризи на підприємстві:

1. Стратегічні помилки в організації ділової активності, які роблять підприємство неконкурентоздатним на ринку незалежно від кількості наявних ресурсів та якості управління (неправильно обрана: сфера діяльності, оцінка ринкових умов, стратегія розвитку тощо).

2. Помилки у здійсненні управління підприємством — неправильно визначена структура капіталу, неоптимальний розподіл ресурсів, невдачі у фінансовому плануванні тощо. Таким чином, криза на підприємстві виникнути під впливом різних факторів зовнішнього середовища. Зовнішнє середовище розглядається як сукупність рушійних сил, що впливають на діяльність підприємства на ринку.

Внутрішня (ендогенна) субгрупа, що складається з сил та факторів, що пов'язані з організаційною структурою, економічним потенціалом, географічними межами діяльності, фінансами, управлінням та маркетингу. Підприємство здатне контролювати ці фактори.

Зовнішня (екзогенна) субгрупа, що складається з факторів, з якими підприємство взаємодіє. Зовнішнє середовище складається з факторів, які знаходяться за межами компанії та здатні впливати на його діяльність. Більшість цих факторів є неконтрольованими (зміна тенденцій популяції населення, економічні умови, прийняті зміни законодавства), але на деяких з них підприємство здатне впливати (політичні, технологічні розробки, конкурентна ситуація). Діяльність підприємства на ринку значно залежить від здатності ефективно реагувати на ключові зміни у зовнішньому середовищі.

Фактори (умови, дії), які запобігають повній реалізації фінансових інтересів компанії у процесі своєї діяльності, повинні розглядатися як загрози. Враховуючи класифікацію факторів, що впливають на бізнес, можемо зробити класифікацію загроз ФБП (табл. 1).

Таблиця 1

Класифікація загроз фінансової безпеки підприємств

Класифікаційна ознака	Типи
Форми прояву	кількісні загрози (незалежно від погіршення планів у фінансовому стані та платіжну дисципліну тощо); якісні загрози (фінансова криза, банкрутство, корпоративні конфлікти, падіння ринку, заморожування банківських рахунків, закриття зовнішніх ринків тощо).
Від сфери виникнення	загрози від недобросовісної конкуренції; загрози від покупців; загрози від підрядників; загроза, спричинена працівниками; загрози від кримінальних організацій; загрози, спричинені діями державних службовців та місцевих органів влади.
Середовища	зовнішнє (екзогенне) ризик зміни мікросередовища та макросередовища; внутрішнє (ендогенне), пов'язані з недоліками в управлінні підприємством, може бути викликана обставинами непереборної сили.
Здатність реалізації	реальні; потенційні.
Вид об'єкта атак	інформаційні; фінансові; персоналу.
Розмір очікуваних втрат	загроза катастрофічної кількості збитку; загрози критичному розміру збитків; загрози, що викликають труднощі; загрози прийнятної розміру збитків; незначна загроза.

Джерело: систематизовано автором на основі [8; 9; 10]

Фінансова безпека підприємств є однією з основних складових національної безпеки будь-якої країни, оскільки підприємства є платниками податків, які утворюють дохідну частину бюджету та забезпечують створення нових робочих місць. Рівень заробітної плати, безробіття та валовий внутрішній продукт залежить від фінансового стану суб'єктів господарювання.

Підприємства надають товари, послуги, роботи з метою задоволення потреб населення. Тому необхідно постійно контролювати фінансовий стан підприємств, щоб уникнути фінансової кризи та подальшого банкрутства. Необхідно забезпечити науково обґрунтовані методи та показники оцінки, фактори, що впливають на фінансову безпеку та рівні фінансової безпеки з метою здійснення об'єктивної релевантної оцінки стану фінансової безпеки підприємств.

Література

1. Мельник С. І. Фінансова безпека підприємства: сутність та сучасні проблеми забезпечення. Проблеми системного підходу в економіці. 2019. № 1(2). С. 7–12.
2. Шуміло О. С., Савченко К. В. Взаємозв'язок категорій фінансова безпека підприємства і фінансова стійкість підприємства. Економічний вісник Запорізької державної інженерної академії. 2017. № 2(2). С. 38–42.
3. Краснокутська Н. С., Коптева Г. М. Дефініція поняття «фінансова безпека підприємства»: основні підходи та особливості. Бізнес Інформ. 2019. № 7. С. 14–19.
4. Сердюков К. Г., Головченко Ю. В. Теоретичні аспекти фінансової безпеки підприємства. Економіка та суспільство. 2017. № 9. С. 627–631.
5. Химич І. Г., Винник Т. М., Константюк Н. І., Тимошик Н. С., Юрик Н. Є. Фінансова безпека підприємства як антикризовий метод управління. Modern Economics. 2021. № 25. С. 153–159.
6. Швець Ю. О., Цикало К. С. Методичний підхід до оцінки рівня фінансової безпеки промислових підприємств. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Економіка і менеджмент. 2017. № 25(1). С. 162–168.
7. Дем'янчук М. А. Методичний інструментарій оцінки ефективності реалізації стратегії фінансової безпеки підприємства. Фінансовий простір. 2018. № 3. С. 71–81.
8. Бондарчук Н. В., Фесенко А. В. Управління системою фінансової безпеки підприємства. Молодий вчений. 2018. № 9(61). С. 237–240.
9. Бугай В. З., Бурдило О. В. Методичний підхід до оцінки рівня фінансової безпеки підприємства. Бізнес-навігатор. 2019. № 2. С. 42–46.
10. Патарідзе-Вишинська М. Економічне моделювання оцінки рівня фінансової безпеки підприємств. Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського. Серія: Економічні науки. 2019. № 1. С. 75–80.

Тарасенко Ірина Олексіївна
доктор економічних наук, професор
Київський національний університет технологій та дизайну
м. Київ, Україна

ДЕРЖАВНО-ПРИВАТНЕ ПАРТНЕРСТВО В ПРИРОДООХОРОННІЙ СФЕРІ ДЛЯ РЕАЛІЗАЦІЇ ЗАВДАНЬ ПІСЛЯВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ УКРАЇНИ

Питання фінансування природоохоронних проектів та залучення додаткових джерел для відновлення екологічної ситуації після руйнувань, завданих військовою агресією з боку РФ, доцільно віднести до ключових завдань розвитку України в повоєнному періоді. Наслідки для довкілля через руйнування та ушкодження критичної інфраструктури країни, екологічно небезпечних підприємств, є чинниками, які підвищили рівень природних і техногенних загроз. До таких наслідків слід віднести [1]: «...проблеми поводження з відходами, небезпечними хімічними речовинами та об'єктами, погіршення стану водних ресурсів та водопостачання, забруднення ґрунтів, порушення ландшафтів, природоохоронних об'єктів та територій». Крім того, зростає загроза погіршення радіаційного фону внаслідок агресивних дій і перебування російських військ в районі Чорнобильської та Запорізької АЕС, що має ознаки ядерного тероризму і є порушенням вимог ядерної та радіаційної безпеки; хімічного забруднення внаслідок як потрапляння снарядів по підприємствах хімічної промисловості, так і використання боєприпасів з білим фосфором, розливів палива, забруднення від знищення військової техніки та озброєння, розірваних авіабомб та ракет». Значної шкоди через російську агресію зазнали заповідники та екосистеми України, які опинилися в зоні бойових дій, водні ресурси країни через пошкодження систем водопостачання та водовідведення, екосистеми Чорного та Азовського морів. Зазначені руйнування та збитки екологічного характеру можуть бути кваліфіковані як прояви екоциду [2].

Програми збереження довкілля в Україні визнано основними пріоритетами розвитку, що відповідає обраному курсу на інтеграцію

до ЄС. Проте, незважаючи на позитивну динаміку витрат на охорону довкілля, які здійснювала українська держава у довоєнному періоді (табл. 1), їх обсяг не можна вважати достатнім для забезпечення сталого розвитку України, реформування усіх сфер життєдіяльності та запровадження принципів екологічно відповідального господарювання [3–5].

Таблиця 1

Основні показники, що характеризують природоохоронну діяльність в Україні

Показники	Роки					
	2000	2010	2013	2014	2015	2016
Сукупні витрати на охорону навколишнього середовища, млн. грн.,	3224,3	13128,1	20377,9	21925,6	24591,1	32488,7
в тому числі: капітальні інвестиції	605,9	2761,5	6038,8	7959,9	7675,6	13390,5
з них на капітальний ремонт засобів природоохоронного призначення	233,3	498,00	662,1	640,8	484,9	612,6
поточні витрати	2618,4	10366,6	14339,1	13965,7	16915,5	19098,2

Показники	Роки			
	2017	2018	2019	2020
Сукупні витрати на охорону навколишнього середовища, млн. грн.,	31492,0	34392,3	43735,8	41332,2
в тому числі: капітальні інвестиції	11025,6	10074,3	16255,7	13239,6
з них на капітальний ремонт засобів природоохоронного призначення	1142,6	1214,5	1463, 3	1691,2
поточні витрати	20466,4	24318,0	27480,1	28092,6

Джерело: узагальнено за даними [6–8]

Як свідчать дані табл. 1 в досліджуваному періоді спостерігалось щорічне збільшення таких показників витрат на охорону навколишнього середовища як капітальний ремонт засобів природоохоронного призначення та поточні витрати.

Зважаючи на масштаби заподіяної довкіллю України шкоди внаслідок військової агресії з боку РФ, яку наразі ще не можливо оцінити, стає очевидною необхідність консолідації можливостей як в середині держави, залучаючи інвестиційні ресурси українських

і зарубіжних інвесторів, так і міжнародних фондів. З огляду на це, пошук сучасних механізмів залучення ресурсів від різних джерел та розвиток системи фінансування екологічних програм відповідно до вимог сучасності — є тими чинниками, які дозволять вирішити більшість існуючих в даній сфері проблем. Серед таких механізмів найбільш ефективним слід вважати державно-приватне партнерство (далі — ДПП).

Відповідно до Закону України [9] «Державно-приватне партнерство — це співробітництво між державою Україна, Автономною Республікою Крим, територіальними громадами в особі відповідних державних органів та органів місцевого самоврядування (державними партнерами) та юридичними особами, крім державних та комунальних підприємств, або фізичними особами-підприємцями (приватними партнерами), що здійснюється на основі договору в порядку, встановленому цим Законом та іншими законодавчими актами, та відповідає ознакам державно-приватного партнерства, визначеним цим Законом». Даним Законом визначено також основні ознаки, принципи та форми реалізації ДПП в Україні.

Доцільність застосування державно-приватного партнерства як форми, що створює інституціональне підґрунтя для держави та територіальних громад з метою залучення інвестицій у розширене відтворення природно-ресурсного потенціалу та модернізацію об'єктів природоохоронної та природно-господарської інфраструктури, Голян В. обґрунтовує недостатністю державних фінансових ресурсів для повноцінного інвестиційного забезпечення процесів модернізації, реконструкції та технічного переоснащення об'єктів природоохоронної та природничо-ресурсної інфраструктури [10, с. 4–5]. Автори праці [11, с. 323] розглядають державно-приватне партнерство як альтернативу приватизації природних ресурсів державної і комунальної власності завдяки можливості об'єднання переваг державного і приватного секторів.

Аналіз міжнародного досвіду реалізації механізму ДПП свідчить про високу ефективність та доцільність залучення зовнішніх інвестиційних ресурсів під час реалізації складних масштабних проєктів у різних галузях [12]. Про високий рівень ефективності ДПП свідчить практичний досвід багатьох країн світу, узагальнений в [13], в яких такі проєкти мають специфічні сфери застосування: у США переважають проєкти ДПП в галузі природоохоронної діяльності та життєзабезпечення сільських громад; в Канаді — у сферах енергетики, транспорту, захисту довкілля, водопостачання та водовідведення, рекреації, інформаційних технологій,

значно менше в охороні здоров'я, освіті; у Греції та Ірландії — в транспортній сфері; в Австралії — у сфері транспорту і систем життєзабезпечення міст; у Нідерландах — в громадській житловій сфері та в системах життєзабезпечення міст; в Іспанії — в галузі платних автомобільних доріг та системах міського життєзабезпечення; у Польщі — у сферах спорту, муніципальної інфраструктури, водопостачання та водовідведення, охорони здоров'я та освіти; у Франції — у сфері автомобільних доріг, комунального господарства, енергетиці; у Великій Британії — у будівництві таких об'єктів як лікарні, школи, автомобільні дороги, оборонні об'єкти, тюрми. В Україні станом на 31.01.2022 року за даними Міністерства економіки України на умовах ДПП було укладено 193 договори, з яких лише окремі стосувалися збору, очищення та розподілення води (Закарпатська, Київська, Львівська та Миколаївська області) та поводження з відходами, крім збирання та перевезення (Дніпропетровська, Запорізька і Хмельницька області). При цьому більшу частину договорів станом на 01.01.2022 року було віднесено до категорії тих, що не реалізуються або термін яких закінчився. Така ситуація в довоєнному періоді не може бути визнана як задовільна, а зважаючи на завдану довікілью України шкоду внаслідок бойових дій на ряді територій, спричинених військовою агресією з боку РФ, потребує особливої уваги як з боку держави, так і з боку приватного сектора [14]. Для ефективної реалізації проєктів ДПП в різних сферах в країнах ОЕСР створено спеціальні структури — центри (ради, асоціації, цільові групи, секретаріати, інститути) [15, с. 51–53]. Проте, незалежно від форми таких структур, їх основним завданням повинно стати об'єднання зусиль державного, приватного, а також академічного секторів з метою об'єднання ресурсного потенціалу, досягнень НТП та наукових здобутків для забезпечення високого рівня ефективності в процесі реалізації важливих для України, окремих регіонів та територіальних громад природоохоронних проєктів.

Підводячи підсумок проведеному аналізу, зазначимо, що на сучасному етапі розвитку перед українською державою постало завдання забезпечення інтегрованого підходу до сталого розвитку довікілья, коли вирішення екологічних проблем є, з одного боку, завданням, а з іншого — інструментом більш справедливого розподілу суспільного багатства, що згодом буде впливати на технологічну перебудову економіки та забезпечення сталого розвитку країни в післявоєнному періоді.

Література

1. Іванюта С. Про наслідки широкомасштабної збройної агресії для екологічної безпеки України. URL: <https://niss.gov.ua/sites/default/files/2022-04/ecosafety-war-22-2.pdf>
2. Екоцид: наслідки і ціна російської агресії (rayon.in.ua). URL: <https://eco.rayon.in.ua/topics/506221-ekotsid-naslidki-i-tsina-rosiyskoi-agresii>
3. Проект Концепції переходу України до сталого розвитку (№ 5749 від 02.07.2004). URL: <http://gska2.rada.gov.ua>
4. Проект Стратегії сталого розвитку України до 2030 року (Проект 2017 року). URL: https://www.undp.org/content/dam/ukraine/docs/SDGreports/UNDP_Strategy_v06-optimized.pdf
5. Інтеграція положень Конвенцій Ріо в національну політику України (Проект ПРОООН). Офіційний сайт UNDP Україна. URL: <https://www.ua.undp.org/content/ukraine/uk/home.html>
6. Статистичний збірник «Довкілля України за 2018 рік»: за ред. О. М. Прокопенко. Державна служба статистики України, 2019. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 15.04.2020 р.).
7. Статистичний збірник «Довкілля України за 2017 рік»: за ред. О. М. Прокопенко. Державна служба статистики України, 2018. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 10.04.2020 р.).
8. Статистичний збірник «Довкілля України за 2019 рік»: за ред. О. М. Прокопенко. Державна служба статистики України, 2020. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 04.02.2021 р.).
9. Про державно-приватне партнерство: Закон України від 01.07.2010 № 2404-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2404-vi#Text>
10. Голян В. Державно-приватне партнерство як базова інституціональна передумова капіталізації природних ресурсів в умовах децентралізації. Економіст. 2015. № 9. С. 4–7.
11. Мішеніна Н. В., Ярова І. Є., Мішеніна Г. А. Розвиток механізмів державно-приватного партнерства у сфері природогосподарювання в умовах децентралізації. Маркетинг і менеджмент інновацій. 2017. № 1. С. 319–329. URL: https://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream-download/123456789/65277/1/Mishenina_Yarova_Mishenina_MMI_2017_1.pdf; jsessionid=DF5B4E61C12E0248CB3A36BCAFE4A7B2
12. Зуєва Ю. Закордонні кейси з ДПП. Юридична газета online. 2020. № 1 (707). URL: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/derzhavnoprivatnepartnerstvo/zakordonni-keysi-z-dpp-porivnyalniy-analiz.html>
13. Александрова М. М., Довгалюк В. В. Державно-приватне партнерство в соціальній сфері. Електронне видання «Державне управління: удосконалення та розвиток». URL: http://www.dy.nauka.com.ua/pdf/8_2019/25.pdf

14. Міністерство економіки України. Проекти державно-приватного партнерства. Стан здійснення ДПП в Україні. URL: <https://www.me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=9fc90c5e-2f7b-44b2-8bf1-1ffb7ee1be26&title=StanZdiisnenniaDppVUkraini>

15. Слободянюк Н. О. Зарубіжний досвід стратегічного державно-приватного партнерства в інвестиційній сфері. Інвестиції: практика та досвід. 2016. № 13. С. 49–53. URL: http://www.investplan.com.ua/pdf/13_2016/9.pdf

Секція 3. ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ

Захарін Іван Сергійович
аспірант
Науково-дослідного інституту інформатизації
та моделювання економіки
м. Київ, Україна

ОСОБЛИВОСТІ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ ЦИФРОВІЗАЦІЇ ОСВІТИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Війна продемонструвала гостру потребу застосування *цифрових технологій* у системі освіти, завдяки яким доступ до освіти залишається безперервним.

Запущено вебсайт **«Освіта під загрозою»** з онлайн-мапою України, на якій зображено кількість зруйнованих або пошкоджених шкіл, дитсадочків, університетів. Дані оновлюються щотижня.

За підтримки швейцарсько-українського проєкту «Decide» створено освітній чатбот **EducationUABot** для підтримки внутрішньо переміщених вчителів та дітей.

Попередній досвід підтримки дистанційної освіти в Україні під час пандемії, зокрема запуск Всеукраїнської школи онлайн дозволив не починати роботу від початку, а продовжити створення та модернізацію цифрового контенту.

У продовження проєкту «Ноутбук кожному вчителю» МОН працює над постачанням комп'ютерної техніки для вчителів. Для забезпечення цих потреб МОН підписало угоду про партнерство з компанією «Google» про **передання 43 тисяч ноутбуків**.

Продовжується розбудова цифрової освітньої екосистеми — йдеться про поєднання державних сервісів у сфері освіти в цілісну та комплексну систему. Реалізація такого проєкту зменшить бюрократизацію в закладах освіти та надаватиме якісні послуги для громадян. Здійснюється запуск **е-документів про освіту**

в мобільному застосунку «Дія». За результатами реалізації послуги кожен громадянин зможе мати доступ до відомостей про власні документи про шкільну, професійну (професійно-технічну), фахову передвищу, вищу освіту, а також до документів про науковий ступінь.

Верховною Радою України ухвалено Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо функціонування інтегрованих інформаційних систем у сфері освіти», яким передбачено створення **Автоматизованого інформаційного комплексу освітнього менеджменту (АІКОМ)** для забезпечення належної цифрової взаємодії в системі освіти між органами державної влади, органами місцевого самоврядування, закладами та установами освіти, учасниками освітнього процесу та іншими юридичними і фізичними особами. В цілому закон сприятиме **пришвидженню цифрової трансформації освіти**. АІКОМ дозволить легко і швидко збирати та обробляти достовірну і повну інформацію в сфері освіти, поєднає електронні інформаційні ресурси та публічні електронні реєстри у сфері освіти, забезпечить їх внутрішню та зовнішню інформаційну взаємодію, зокрема, з питань розподілу та перерозподілу міжбюджетних трансфертів з державного місцевим бюджетам, замовлення підручників, документів про освіту, зарахування, відрахування, переведення здобувачів освіти тощо; ведення в електронній формі ділової документації та подання звітності закладами освіти.

На сайті МОН у рубриці «Сучасне дошкілля під крилами захисту» розміщено у вільному доступі матеріали для допомоги педагогам в організації освітнього процесу в умовах воєнних дій та батькам для організації дозвілля дошкільнят, які поповнюються щотижня.

Спільно з ЮНІСЕФ створено **дистанційний садочок НУМО** для навчання та розвитку дітей під час воєнного стану та активних бойових дій.

Запущено дистанційний садочок в Освітньому хабі Києва.

Запропоновано **он-лайн платформу Ms. Leader** з методичними матеріалами для раннього розвитку дитини.

Забезпечено безперервність навчання українських здобувачів загальної середньої освіти, які вимушено виїхали за кордон чи змінили місце свого проживання в Україні. Реалізовано:

- проєкт **Всеукраїнська школа онлайн (ВШО)** — платформа для дистанційного та змішаного навчання учнів 5–11 класів та методичної підтримки вчителів. Цю платформу використовують представники української діаспори в понад 130 країнах світу. За підтримки ГС «Освіторія» розроблено **Методичні рекомендації**

щодо використання ВШО з покроковими інструкціями для педагогічних працівників і здобувачів освіти, а також забезпечено переклад вказаних методичних рекомендацій на різні мови;

- За підтримки Програми «EU4Skills: Кращі навички для сучасної України» підготовлено он-лайн тренінг «Мінна безпека та наслідки війни» для представників навчально-методичних (науково-методичних) центрів (кабінетів) професійно-технічної освіти. Організовано навчання з мінної безпеки 50 педагогів;
- Стартував онлайн-курс «Менеджмент і маркетинг освітньої діяльності», організований Навчально-методичним центром професійно-технічної освіти у Львівській області спільно з Консорціумом із удосконалення менеджмент-освіти в Україні та за сприяння МОН та Програми EU4Skills.

У межах основної сесії було створено та задіяно тимчасові екзаменаційні центри — **566 (1886 аудиторій) в Україні та 64 (177 аудиторій) за кордоном**. Тестування під час основної сесії відбувалися у 23 країнах Європи, під час додаткової сесії НМТ був також проведений в країнах Північної Америки, Азії, додаткових країнах Європи — усього 32 країни. Близько 25 тисяч учасників склали НМТ за кордоном у основну сесію.

Секція 4. ПЕДАГОГІЧНІ НАУКИ

Зелений Володимир Іванович
кандидат педагогічних наук, професор
Київський інститут Національної гвардії України
м. Київ, Україна

КУЛЬТУРНА ПОВЕДІНКИ ОФІЦЕРА ТА ЇЇ АКТИВІЗАЦІЯ МЕТОДАМИ ПЕДАГОГІЧНОГО ВПЛИВУ

Службово-бойова діяльність будь-якого військовослужбовця, у том числі і офіцера, відбувається в умовах військового колективу. Вона здійснюється публічно, а у теперішній час, у багатьох випадках, в умовах бойової обстановки або екстремальних ситуацій та не залишається поза увагою колективу, командирів, начальників, підлеглих. У залежності від поведінки (позитивної або негативної) офіцера, на скільки вона відповідає обстановці, яка склалася, відбувається оцінка його діяльності, а у зв'язку з цим, за необхідності — її корегування. Здійснюється або самокорегування, або офіцерський колектив, командири оцінюють те, що сталося та впливають на відповідну поведінку офіцера. Позитивна поведінка, яка слугує прикладом, надихає весь колектив на безумовне виконання поставлених завдань, може бути заохочена колективом, командирами, начальниками. Не сприйняття відповідного вчинку офіцера, який порушив вимоги керівних документів, моралі, культурної поведінки, може потягнути застосування методів примусу з боку командира, або колективного впливу на особистість офіцера з боку офіцерської спільноти.

У сукупності з іншими методами впливу на особистість офіцера, вказані методи заохочення і примусу, є дієвими і ефективними у активізації культурної поведінки офіцера.

Ми повинні відзначити, що культурна поведінка не заохочується окремо, а враховується, як правило, у сукупності з іншими

досягненнями офіцера — сумлінне виконання бойових завдань, вміння навчання та виховання підлеглих і т.ін.

Разом з тим, вивчення цього питання дозволило виявити деякі негативні аспекти використання методу заохочення. Було встановлено, що іноді заохочення оголошується офіцеру лише за кінцеві результати без врахування того, як поводить себе офіцер у повсякденному житті та як саме він будує свої взаємовідносини з оточуючими. Внаслідок такого «заохочення» у окремих офіцерів закріплюються безкультурні форми поведінки.

Позитивну роль у активізації культурної поведінки має метод примусу, спрямований, у першу чергу на боротьбу з грубістю, приниженням особистої гідності та всіма іншими формами безкультурності. Стимулююча роль цього методу виховання здійснюється складним шляхом через заборону, гальмування, руйнування навичок і вмінь безкультурної поведінки та спонукання офіцерів до набуття досвіду культурної поведінки. Примус може застосовуватися в різних формах (категорична вимога, засудження, дисциплінарні стягнення).

Практикою доведено, що ефективність методу примусу (як і заохочення) в активізації культурної поведінки досягається за певних педагогічних умов.

Виховно-стимулююча роль примусу тоді буде досягнута, коли він за своєю формою впливу буде застосовуватися з урахуванням того, що конкретний акт безкультурної поведінки був випадковим або систематичним явищем в діяльності цього офіцера. Важливо, щоб обрана форма примусу була застосована без грубощів і приниження людської гідності, постійних принизливих насміхань, прогнозів про безнадійність. Не дотримання таких вимог при використанні дисциплінарних прав не тільки не сприяє формуванню навичок і звичок культурної поведінки, але, навпаки, викликає або зворотну реакцію в такій же грубій формі, або ж примушує підлеглих пристосовуватись до дій начальника або озлоблює людину, викликає поганий настрій, апатію до служби.

Таким чином, примус, як і заохочення, що застосовується командиром, начальником, активізує накопичення навичок і вмінь культурної поведінки офіцера.

Суттєво впливає на активізацію культурної поведінки офіцера колектив та система відносин в колективі, де він служить, а сила колективного впливу, яка формує суспільну думку, виносить суспільне заохочення або визначає суспільне стягнення. Педагогічний аспект проблеми впливу колективу якраз і полягає в тому,

щоб використати його як засіб розвитку особистості офіцера. При цьому дуже важливо виявити виховні можливості офіцерського колективу у ставленні до кожного, визначити методику та умови, за яких спостерігається найбільш ефективний його вплив на процес активізації навичок і звичок культурної поведінки.

Виховні можливості колективу з формування навичок і звичок культурної поведінки офіцера ґрунтуються на таких соціально-психологічних явищах, як суспільна думка (позитивна або негативна), що виступає регулятором поведінки особистості; характер взаємовідносин членів колективу; колективний настрій і традиції; психологічна залежність, схильність людини до бажання бути схожим на візирець та ін. Під час розглядання колективного виховного впливу на поведінку офіцера слід розрізняти два взаємопов'язаних аспекти: діяльність командира, щодо пробудження колективу до необхідного впливу на військовослужбовця і діяльність колективу, що безпосередньо впливає на свідомість і поведінку цього офіцера.

Суспільна думка офіцерів є вирішальним фактором в тому, чи дотримуються члени цього колективу правил військової ввічливості, статутних вимог або ні. У будь-якому військовому колективі є офіцери, для яких загальні вимоги є чимось примусовим, вони чинять так, а не інакше лише під тиском командира або суспільної думки.

На практиці інколи зустрічаються парадоксальні випадки, коли більшість членів офіцерського колективу негативно ставляться до питань високоморальної поведінки. Тому руйнування такої помилкової позиції більшості колективу офіцерів підрозділу вимагає від старшого командира цілеспрямованої роботи. Така робота сприяє активізації необхідних навичок і вмінь культурної поведінки.

Практика військ показує, що найбільша педагогічна ефективність впливу колективу на особистість офіцера буде тоді, коли всі його члени або більшість самостійно, без спонукань з боку начальника, здійснюють цілеспрямований позитивний вплив на свідомість і поведінку офіцера. Рівень культурного розвитку взаємовідносин в цьому офіцерському колективі і визначає ефективність стимулювання культурної поведінки кожного члену колективу. Саме слабким рівнем культурного розвитку колективу пояснюються факти, коли офіційно безкультурність, грубощі, образи засуджуються, а насправді вони є головною мірою взаємовідносин, тобто виникають розбіжності між офіційною і неофіційною думками.

Таким чином, виховні можливості колективу в активізації культурної поведінки, формуванні і накопиченні навичок і вмінь, що входять в структуру педагогічної культури, максимально значущі.

Одним з важливих напрямків роботи з активізації культурної поведінки офіцерів у військовій частині є діяльність командирів, вихователів щодо зниження ефективності дій негативних факторів, що впливають на особистість офіцера. Практика свідчить, що деякі молоді офіцери, зіткнувшись з труднощами у військовій частині, в тому числі і військово-педагогічного характеру, впадають у відчай, втрачають віру в свої сили і спроможність бути справжніми командирами. Практично це проявляється в конкретній поведінці офіцера, іноді в стані постійної роздратованості, надмірної нервовості, в елементах грубості. Тому, разом з застосуванням системи засобів і методів педагогічного впливу, необхідно викривати і усувати причини цих явищ.

Значну роль у подоланні цих проявів відіграє емоційно-вольова загартованість і рівень культури офіцера, а також заходи, спрямовані на зняття втоми, зниження ефективності впливу негативних факторів.

Досвід поведінки офіцерів з різними рівнями розвитку педагогічної культури показав, що ефективність застосування методів педагогічного впливу багато в чому залежить від наявності або відсутності у кожного офіцера відповідної установки і свідомої спроби надбання та активізації навичок і вмінь культурної поведінки, проведення постійної самостійної роботи з вдосконалення основних її рис, усунення своїх недоліків.

Таким чином, важливими напрямками прищеплення та активізації навичок і вмінь культурної поведінки в офіцерів у військовій частині є комплексне, цілеспрямоване застосування системи методів та засобів педагогічного впливу з урахуванням індивідуальних особливостей, умов та інших факторів, які впливають на особистість офіцера, на його поведінку, а також самостійна робота офіцера над собою.

Література

1. Гриньова В. М. Формування педагогічної культури майбутнього вчителя (теоретичний та методичний аспект): дис... д-ра пед. наук: 13.00.04. Харків, 2001. 416 с.
2. Райко В. В. Формування педагогічної культури у молодих офіцерів-прикордонників. Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України. 2010. Вип. 3. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnadps_2010_3_10. (дата звернення: 14.09.2022).
3. Розумна Т. В. Характеристика компонентів педагогічної культури курсантів-прикордонників. URL: http://www.rusnauka.com/NIO_2007/Pedagogica/18762.doc.htm. (дата звернення: 14.09.2022).

Секція 5. ТЕХНІЧНІ НАУКИ

Kuzmin Oleh

*Doctor of Engineering Sciences, Professor
Department of Technology of Restaurant and Ayurvedic Products
National University of Food Technologies
Kyiv, Ukraine*

Polovyk Volodymyr

*Candidate of Engineering Sciences
Department of Technology of Restaurant and Ayurvedic Products
National University of Food Technologies
Kyiv, Ukraine*

Dudarev Igor

*Doctor of Engineering Sciences, Professor
Department of Technologies and Equipment of Processing Industries
Lutsk National Technical University
Lutsk, Ukraine
Student of the Faculty of Hotel-Restaurant and Tourism Business
named after Prof. Dotsenko V.F.
National University of Food Technologies
Kyiv, Ukraine*

SCHEMATIZATION OF FUNCTIONAL ZONES IN RESTAURANTS ACCORDING TO HACCP

Introduction. Today, the HACCP system is an effective tool for managing the safety of food products [1–7] throughout the entire chain of production and sale, and does not concern their quality, although the HACCP system can be compatible with other quality management systems.

The HACCP system covers all potential risks, identifies them, evaluates and controls them. These risks (biological, physical, chemical,

allergens) affect the safety of food products, which is related to the nature of food products, the environment, and as a result of deviations in technological processes [1; 2]. In accordance with technological processes, food assortment, risk assessment, proper conditions for production processes are created in restaurants to prevent contamination of products [1].

Prerequisite programs are intended for the effective functioning of the food safety system and the control of hazardous factors and must be developed, documented and fully implemented by restaurants in accordance with HACCP.

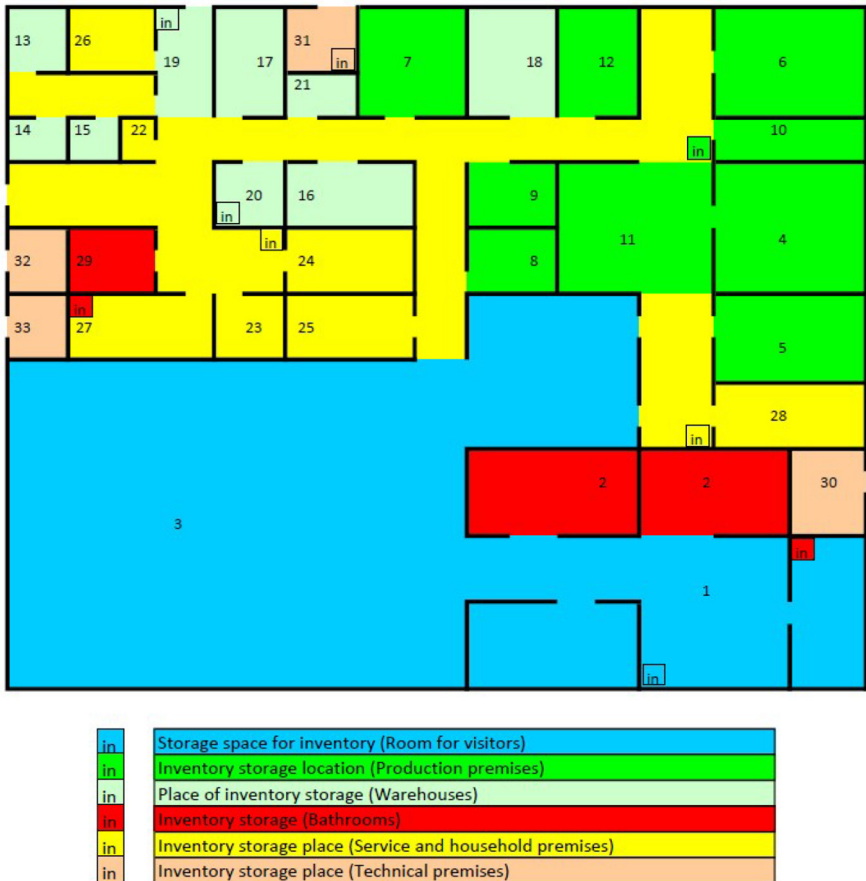

Fig. 1. Schematization of the restaurant according to HACCP

The scope of prerequisite programs should cover all potential security threats. The content of each prerequisite program depends on the scope of its application and the object of control, the peculiarities of the restaurant establishment, the equipment used, etc.

Prerequisite programs must be developed taking into account: prevention of hazards in food raw materials and food products, components, materials and products in contact with them, including possible cross-contamination of food raw materials, intermediate products and food products; reducing the probability of introducing hazards into food products through raw materials, components, materials and products that come into contact with raw materials and food products, through the surrounding and production environment; reduction of the probability of introducing hazards into the surrounding and production environment through raw materials, components, materials and products that come into contact with raw materials and food products, used in the production of raw materials and food products.

The purpose of the work is to determine the functional zones of the restaurant establishment depending on the risk of contamination of raw materials, semi-finished products and ready-made food.

Materials and methods: prerequisite programs, functional areas of restaurant establishments.

Results and discussion. Depending on the risk of contamination of raw materials, materials, semi-finished products and ready-made food, the working area of the restaurant must be divided into 6 functional zones. Each zone has a corresponding color coding: the visitor's room is blue; production premises — green; compositions — light green; bathrooms and toilets — red; service and household premises — yellow; technical room — brown.

Figure 1 shows the plan of the restaurant, which was developed in accordance with the requirements for the zoning of premises and the requirements for the organization of restaurant. According to the plan of the restaurant and the explanation of the premises, the zoning of the restaurant was developed according to the principle of “color coding”. An explanation of the premises according to the restaurant plan and the zoning of the restaurant according to the principle of “color coding” is presented in Table 1.

Conclusions. Depending on the risk of contamination of raw materials, semi-finished products and cooked food, the working area of the restaurant should be divided into 6 functional zones. And so that different groups of probable pollution do not intersect with each other and develop zoning of premises according to the principles of HACCP.

Table 1

Explication of the plan of the restaurant

Point №	Name of item №
Premises for visitors	
1	Lobby
2	Toilets
3	Restaurant hall
Production premises	
4	Hot shop
5	Cold shop
6	Meat and fish shop
7	Vegetable shop
8	Workshop for washing tableware
9	Service room
10	Washing kitchen utensils
11	Distribution room
12	Egg sanitization room
Warehouses	
13	Chamber milk-fat and gastronomy
14	Meat and fish chamber
15	Chamber for fruits and greens
16	Pantry for dry food, groceries and drinks
17	Pantry for vegetables and root crops
18	Pastry room
19	Boot
20	Pantry for cleaning equipment
21	Pantry for containers and inventory
Service and amenity premises	
22	Director's office
23	Production manager's office
24	Warehouse for logistics
25	Accounting
26	Storerroom
27	Staff wardrobe and showers
28	Laundry room
29	Staff toilet
Technical premises	
30	Room for supply ventilation
31	Boiler room
32	Electrical panel room
33	Room for exhaust ventilation

References

1. Skrynnyk I., Kuzmin O. Requirements for facility premises and equipment in accordance with the HACCP system. Modern scientific research: achievements, innovations and development prospects: The 13th International scientific and practical conference (Berlin, June 19–21, 2022). Berlin, Germany: MDPC Publishing, 2022. P. 194–199.
2. Moskalchuk O., Kuzmin O., Stukalska N. Programs prerequisite of HACCP system for the cleaning procedure in restaurants. Eurasian scientific discussions. The 6th International scientific and practical conference (Barcelona, July 3–5, 2022). Barcelona, Spain: Barca Academy Publishing, 2022. P. 75–79.
3. Frestedt J. L. Chapter 3 — Hazard Analysis and Critical Control Points. FDA Warning Letters About Food Products / Editor(s): Joy L. Frestedt, Academic Press, 2017. P. 51–89.
4. Mendonca A., Thomas-Popo E., Gordon A. Chapter 5 — Microbiological considerations in food safety and quality systems implementation. Food Safety and Quality Systems in Developing Countries / Editor(s): Andr y Gordon, Academic Press, 2020. P. 185–260.
5. Desmarchelier P. Chapter 30 — Safe Handling of Food in Homes and Food Services. Food Safety Management / Editor(s): Yasmine Motarjemi, Huub Lelieveld, Academic Press, 2014. P. 821–844.
6. Bleichner O., Legrand-Hamon C. Adaptation de la m thode HACCP a la pr vention des risques en radioth rapie. Cancer/Radioth rapie. 2019. 23(6–7). P. 520–522.
7. Ren Y., He Z., Luning P. A. Performance of food safety management systems of Chinese food business operators in Tianjin. Food Control. 2022. 138. 108980.

Дубук Василь Іванович
*кандидат технічних наук, доцент,
доцент кафедри Автоматизованих систем управління
Національний університет «Львівська політехніка»
м. Львів, Україна*

Гурняк Ярослав Ігорович
*студент магістратури
кафедри Автоматизованих систем управління
Національного університету «Львівська політехніка»
м. Львів, Україна*

РОЗРОБКА АВТОМАТИЗОВАНОЇ СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ РОБОТОЮ БУДІВЕЛЬНОГО ПІДПРИЄМСТВА

Актуальними питаннями сьогодення та найближчого майбутнього України, як і багатьох країн Європейської Спільноти, є розвиток будівельної галузі, нового будівництва, відновлення та реконструкції будівель та споруд різного призначення. Важливу роль при розв'язанні вказаних питань відіграє автоматизація різноманітних технологічних процесів будівництва. На сьогодні, одним з найпоширеніших і ефективних способів автоматизації функцій планування, обліку, контролю, організації взаємодії, аналізу, регулювання та прогнозування будівництва, є розробка веб-орієнтованих автоматизованих систем управління процесами.

При цьому, реалізація відповідних функцій управління будівельним підприємством може бути здійснена в автоматизованому режимі з використанням автоматизованої системи управління роботою будівельного підприємства (АСУБП). Запровадження АСУБП підвищує оперативність виконання процесів, їх результативність та економічну ефективність.

Метою даної роботи є розробка автоматизованої інформаційної системи управління роботою будівельного підприємства.

Об'єктом дослідження є процеси проектування компонентів та сховища даних автоматизованої системи управління роботою будівельного підприємства.

У [8, с. 59] було проведено аналіз АСУБП, як об'єкту проектування та систем-аналогів на основі аналітичних підходів [1; 2]. Також розглянуто існуючі системи-аналоги, які часто застосовуються на практиці при розв'язанні вказаних задач автоматизації процесів роботи підприємства — автоматизовані корпоративні системи ERP FOSS [4] та CRM Perfectum [5].

ERP-система FOSS [4; 8, с. 59] — корпоративна інформаційна система для автоматизації процесів планування, обліку, контролю та аналізу на підприємствах. Відповідна система допомагає у розв'язанні бізнес-завдань в межах підприємства, об'єднує відділи та функції підприємства в єдину інформаційну базу так, що користувачі системи з відділів працюють з єдиною базою даних.

CRM Perfectum [5; 8, с. 60] — веб-орієнтована система, створена для підприємств і організацій, що автоматизує взаємодію з клієнтами. Недоліком вказаної системи є відносно висока вартість ліцензії на використання підприємством.

Концептуальну модель веб-орієнтованої автоматизованої системи управління роботою будівельного підприємства приведено на рис. 1.

У даній системі передбачено п'ять базових сутностей з відповідними функціями: менеджер складу (здійснення авторизації; ведення особистого профілю та профілю складу; підтвердження нових запитів та їх опрацювання; додавання, видалення, коригування інструментів

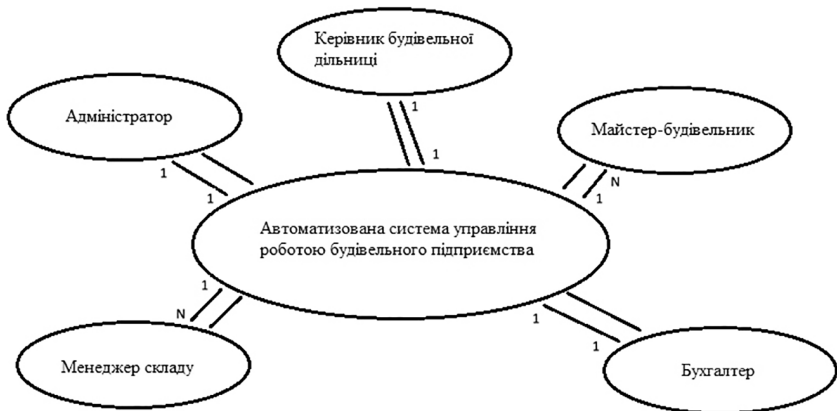

Рис. 1. Концептуальна модель автоматизованої системи управління роботою будівельного підприємства

у базі даних; створення, видалення типів та моделей інструментів); адміністратор (управління авторизацією; ведення особистого профілю та профілю складу; підтвердження нових облікових записів для менеджерів складу та майстрів-будівельників; опрацювання виняткових ситуацій, пов'язаних з створенням, закриттям чи коригуванням запитів); керівник будівельної дільниці (здійснення авторизації; розподіл заявок працівників складів; підтвердження нових запитів та їх опрацювання; управління профілем; додавання, видалення, коригування елементів у базі даних; створення, видалення типів та моделей елементів); майстер-будівельник (здійснення авторизації; управління особистим профілем; створення запитів на користування елементами); бухгалтер (здійснення авторизації; контроль розподілу заявок менеджерів складів; підтвердження нових запитів та їх опрацювання; управління профілем; додавання, видалення, коригування елементів у базі даних; створення, видалення типів та моделей елементів). При цьому, як елементи розглядаються інструменти, робочий одяг та засоби захисту, витратні матеріали, наряди та звіти.

На рис. 2 зображено діаграму послідовностей для майстра-будівельника.

Діаграма послідовностей (рис. 2) відображає послідовність звернень до основних компонентів системи та їх взаємозв'язок при виконанні запитів майстра-будівельника. Основними елементами діаграми є Інтерфейс користувача (User Interface), Користувач системи

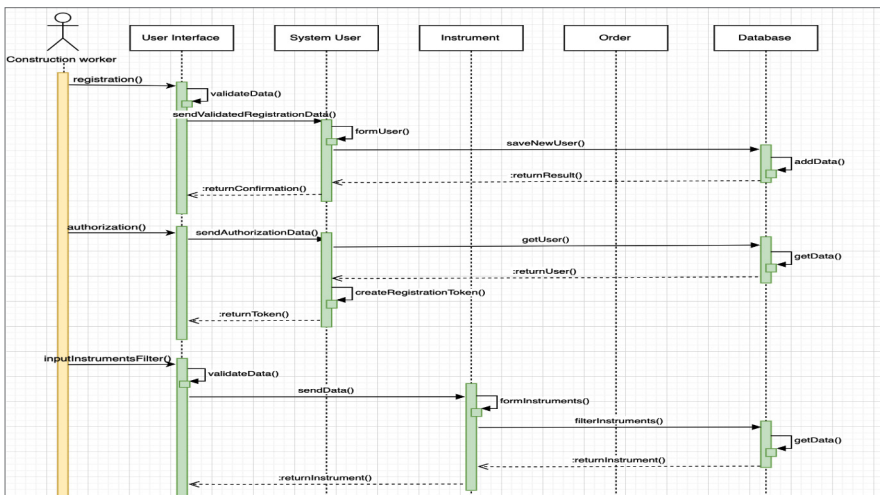

Рис. 2. Діаграма послідовностей для майстра-будівельника

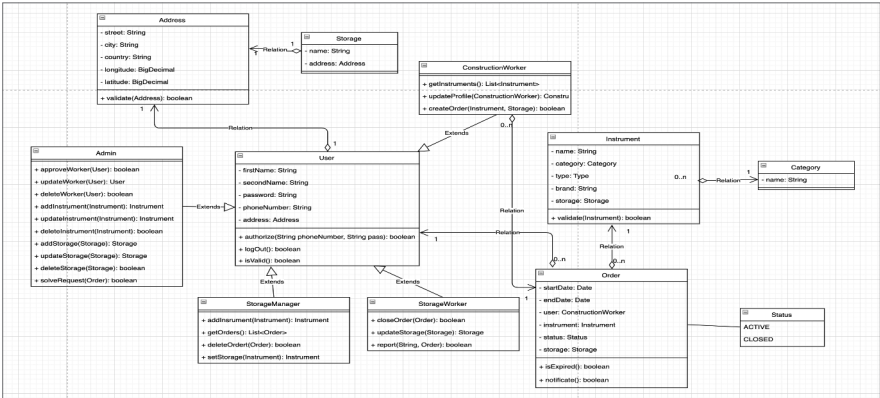

Рис. 3. Діаграма класів

(System User), Інструмент (Instrument), Замовлення (Order), База даних (Database). Часові осі на діаграмі спрямовані до низу. Події у відповідних послідовностях відображені лініями зі стрілками.

Було здійснено розробку структури системи, яка відображена структурою класів основних компонентів системи. Діаграма класів системи приведена на рис. 3.

На поданій вище діаграмі описані класи які представляють сутності бази даних (БД) у вигляді об'єктно-орієнтованих моделей.

Розробку коду програмної реалізації системи було здійснено на мові Java з використанням методів [6]. Також було розроблено структуру БД системи та графічний інтерфейс системи з урахуванням аспектів, визначених у [3, с. 76]. У перспективі планується проведення розширеного тестування компонентів системи, бази даних та інтерфейсу з використанням підходів до тестування АСУ, викладених у [7, с. 59–61].

Висновок. У результаті проведеної роботи було розроблено автоматизовану систему управління роботою будівельного підприємства. Розроблена автоматизована система управління може бути корисною та використовуватися на будівельних підприємствах.

Література

1. Згуровський М. З. Панкратова Н. Д. Основи системного аналізу. К.: Видавнича група BVH, 2007. 544 с.
2. Катренко А. В. Системний аналіз об'єктів та процесів комп'ютеризації. Львів, Новий Світ-2000, 2003. 424 с.
3. Дубук В. І., Коцун В. І., Чорний М. В. Аспекти розробки засобів управління графічного людино-машинного інтерфейсу інформаційної системи // Актуальные проблемы современной науки: сборник тезисов науч. трудов XXXVIII Междунар. науч.-практ. конфер. (Харьков–Вена–Берлин–Астана, 30.01.2019.) / Международный научный центр развития науки и технологий, 2019. С. 71–76.
4. ERP FOSS System. URL: <https://erp.foss.ua/>
5. Perfectrum ERP System. URL: <https://perfectum.ua/>
6. Шилдт Г. Java. Полное руководство. 10-е изд. М.-СПб.: Диалектика, ООО «Альфа-книга», 2018. 1488 с.
7. Дубук В., Ковівчак Я., Гурняк Я. Веб-орієнтована програмна система автоматизації обліку інструментів будівельного підприємства // Технічні вісті. 2021/1(53), 2(54). С. 59–61; p-ISSN 1992-8149; e-ISSN 2412-5709.

Романенко Святослав Володимирович
*магістрант кафедри конструювання
електронно-обчислювальної апаратури
Національного технічного університету України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»
м. Київ, Україна*

ІДЕНТИФІКАЦІЯ ВІДБИТКІВ МЕТОДОМ ТРАСУВАННЯ ПРОМЕНІВ НА БАЗІ НЕЙРОМЕРЕЖІ КОХОНЕНА

Класичний алгоритм навчання нейромережі Кохонена, який враховує латеральні зв'язки між блоками самоорганізуючої карти (SOM), є розширення алгоритму простого конкурентного навчання (SCL). Він складається з багатьох одиниць, де їх ваги адаптуються до вхідних даних за допомогою змагального навчання та створюють упорядковані вектори коду у вхідному просторі. Дані вектори коду зберігають топологію навчальних даних, роблячи SOM потужним інструментом для кластерного аналізу, класифікації та візуалізації. Алгоритми (SOM і SCL) є стохастичними онлайн-алгоритмами, тобто, вони оновлюють вектори коду в режимі реального часу після отримання кожного об'єкта навчальних даних.

Перевагами даного алгоритму є простота, обчислювальна ефективність, зменшення топологічних спотворень, обмежена кількість регульованих параметрів і відтворювані результати. Основним недоліком є сильна залежність від початкових ваг. Нашою метою є створення алгоритму на базі SOM, який ідентифікує дані сітківки з даними роگیвки з кореляцією початкових ваг.

При проведенні експерименту ми базувалися на методі рейтрей-сінгу. Даний метод є процесом, де можна простежити та визначити кількісно кількість променів світла, що походить від об'єкта. Таким чином, даний метод використовують для визначення якості зображення сітківки. Проте трасування променів можна використовувати не тільки для визначення якості зображення сітківки а й для роگیвки. Тому що даний метод використовується для руху вперед і назад, що означає поширення світла через роگیвку, кришталік і склоподібне

тіло до сітківки, або зворотній рух від сітківки до рогівки. А також демонструє, скільки променів світла дифрагується кожною оптичною поверхнею, з яких зазначених точок на поверхні та їх вплив на формування зображення на сітківці. Отже, важливо спочатку визначити вхідні дані, які інформують про об'єкт. Для моделювання ми вважаємо важливими є наступні кроки, що наведені на рис. 1.

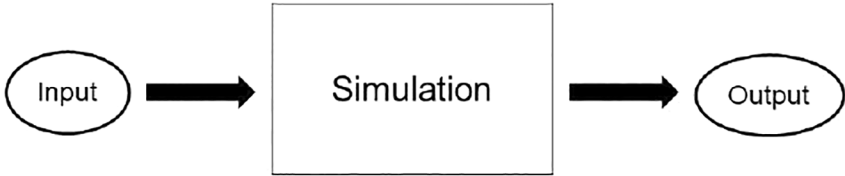

Рис. 1. Кроки процесу моделювання

На нашу думку, кроки процесу моделювання полягає в наступному:

1. Модель ока повинна включати кожну передню і задню поверхні, як геометричні параметри.
2. Програмне забезпечення для процесу моделювання повинно бути спроможним продемонструвати здатність ідентифікувати дані зі сітківки з даними на рогівці.

Оскільки, SOM є стохастичною моделлю, то модель ока має бути також стохастичною. Схема, на якій базується дослідження має саме стохастичну системну модель ока для генерації даних у загальній сукупності для оптичних розрахунків, з використанням методу трасування променів, яка проілюстрована на рис. 2 [1].

Дана модель ока заснована на параметрах форми рогівки. Відомо, що рух світла діє згідно з закону Снелла на поверхні кожної анатомічної частини ока, що визначається математичним виразом:

$$n_1 \sin \theta_1 = n_2 \sin \theta_2 \quad (1.1)$$

Проте, даний метод може бути лише використано для забезпечення коректування зору, за допомогою фотоабляції рогівки.

Оскільки рогівка є нелінійним, гіперпружним, не стисловим, анізотропним, гетерогенним, нео-Гуківським матеріалом, тому її треба розглядати подібно до конфігурації пружини, варіюючи величини та напрямком сили на рогівку через внутрішньо очний тиск, який змінює реакцію рогівки.

Слід зазначити, що ефект спотворення зображень спричиняється різницею бічних лінз, а кривизна поля виникає тоді, коли

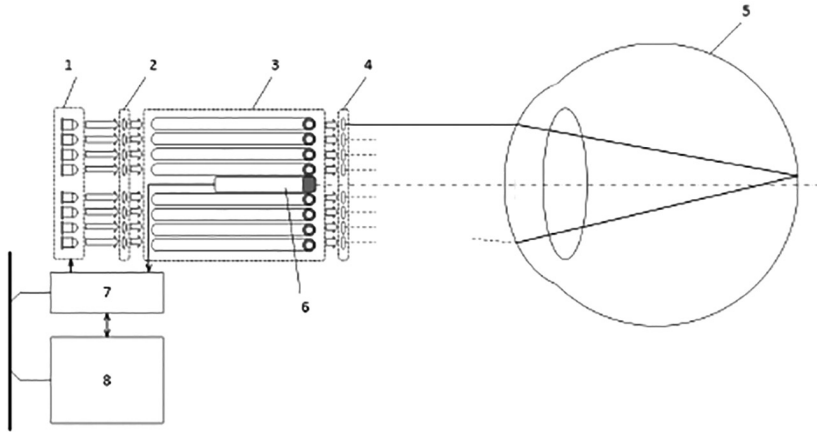

Рис. 2. Структурна схема пристрою для рейтрейсингової aberометрії ока.
 Позначення: 1 — блок світлових випромінювачів; 2 — вхідна оптика;
 3 — багатоканальна оптоволоконна лінія; 4 — вихідна оптика;
 5 — оптична система ока; 6 — фотоприймач; 7 — блок управління;
 8 — пристрій обробки даних

промені видимого світла фокусуються через вигнуту лінзу. Отже, при збільшенні лінзи точка M менше ніж позаосьова, тобто $f_1 > 0$, а при зменшенні більша ніж позаосьова, тобто $f_1 < 0$, таким чином якщо f відрізняється від інших частин лінзи то математична формула, має наступний вигляд:

$$M_T = -\frac{s_1}{s_0} = \frac{y_1}{y_0}. \quad (1.2)$$

Основна ідея евристики стохастичного вбудовання (Stochastic Proximity Embedding (SPE)) полягає в тому що спочатку всі атоми розташовуються вибірково в кубі заданого розміру. Отже, пари атомів в E є багатокрайні та випадково обрані, для кожної пари $\{u, v\}$ алгоритм перевіряє виконання певного ліміту для функції $\max(x, 0)$ та їх гіперболічне згладжування λ . У випадку порушення ліміту, позиції двох атомів змінюються відповідно до явних формул для покращення теперішнє вбудовання. Ілюстрація цих прикладів продемонстрована на рис. 3 та алгоритм евристичного SPE на Рис. 4 [2, с. 39].

Проте, розроблений алгоритм, що було продемонстровано на Рис. 4 не гарантує отримання рішення, що задовольняє усім лімітам у функції $\max(x, 0)$ та їх гіперболічне згладжування λ . Однак,

Рис. 3. Локальні зміни позиції залежно від розходження з певної відстані

Algorithm 4 SPE Heuristic

```

while termination condition not met do
  Pick  $\{u, v\} \in E$  ( $\|x_u - x_v\| \notin d_{uv}$ )
  Update  $\lambda$ 
  Let  $x_u \leftarrow x_u + \lambda(x_u - x_v)$ 
  Let  $x_v \leftarrow x_v + \lambda(x_v - x_u)$ .
end while

```

Рис. 4. Алгоритм евристичного SPE

даний алгоритм вказує на те, що методологія SPE являється ефективною.

Наше дослідження ґрунтувалося на лінійній алгебрі дистанційної геометрії. Програмний модуль ідентифікації даних, а саме нейромережі Кохонена на мові Python IDLE.

Ідентифікацію на базі методу сегментація відрізками дала найкращий результат, а саме загальний процент ідентифікації склав приблизно 99,9%. Отже, самоорганізуюча мережа Кохонена має гарні ідентифікаційні властивості щодо покращення розділової здатності методу рейтрейсингу.

Література

1. Ковальський В.І., Яганов П.О. Пристрій для рейтрейсінгової абетриції ока. Вісник КПІ. Серія «Приладобудування». 2018. Вип. 56(2). С. 103–111.
2. Liberti L., Lavor C., Maculan N., Mucherino A. Euclidean distance geometry and applications. SIAM Review. May, 2012. Vol. 52. P. 39.

Шевага Діана Олександрівна
*студентка факультету біомедичної інженерії
Національного технічного університету України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»
м. Київ, Україна*

Носовець Олена Костянтинівна
*кандидат технічних наук,
доцент кафедри біомедичної кібернетики
Національного технічного університету України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»
м. Київ, Україна*

ПОБУДОВА МОДЕЛЕЙ ПРОГНОЗУВАННЯ РІВНЯ СТРЕСУ

У наш час більша частина роботи пов'язана з використанням комп'ютера та обробкою інформації. Сучасний темп роботи супроводжується великим навантаженням, дедлайнами та багатьма відволікаючими факторами. Якщо людина не в змозі впоратися з поставленими перед нею вимогами, напруження її нервової системи зростає. Стрес час від часу з достатнім простором для відновлення не є проблемою. Однак коли стрес наростає, це може становити загрозу для добробуту, призвести до вигорання, у гіршому випадку до проблем із здоров'ям.

Для дослідження рівня стресу був використаний набір даних SWELL (SWELL-KW) [1]. Дані було зібрано під час експерименту, у якому 25 осіб виконували типову роботу за комп'ютером (написання звітів, проведення презентацій, читання електронної пошти, пошук для інформації). Датасет включає комп'ютерну реєстрацію частоти серцевих скорочень, показники ентропії та фрактальної розмірності на їх основі та дані варіабельності серцевого ритму. Коли людину відволікали або вона відчувала нестачу часу, фіксувався підвищений рівень стресу. Стани пацієнта на момент запису і які були досліджені:

- *Відсутність стресу (no stress);*
- *Відволікання (interruption);*

• *Нестача часу (time pressure).*

Для побудови моделей класифікації спочатку проводилась кореляція даних. У подальшому дослідженні використовувались тільки ті змінні, які мали високу кореляцію з показником стресу. Для прогнозування наявності стресу були побудовані різні моделі класифікації (штучна нейронна мережа, перцептрон, випадковий ліс, дерево рішень), їх точність показана у таблиці 1.

Таблиця 1

	Accuracy			
	Artificial Neural Network	Perceptron	Random Forest	Decision Tree
Interruption	0.66	0.46	1.00	0.99
No stress	0.54	0.59	1.00	0.96
Time pressure	0.58	0.62	1.00	0.97
Mean	0.59	0.56	1.00	0.97

Найвищі показники мають моделі: дерево рішень та випадковий ліс, де середня точність складає 0.97 та 1 відповідно.

Дерево рішень — це деревовидний класифікатор, де внутрішні вузли представляють особливості набору даних, гілки представляють правила прийняття рішень, а кожен листковий вузол представляє результат [3].

Випадковий ліс — це контрольований алгоритм машинного навчання, який будує дерева рішень на різних вибірках і бере їх більшість голосів для класифікації [4].

Матрицю невідповідності використано як показник продуктивності побудованих моделей. Згідно з рисунком 1 модель «випадковий ліс» жодного разу не помилилась з передбаченням рівня стресу. Модель «дерево рішень» в загальному класифікувала вірно 39868 випадків, помилилась 1165 раз.

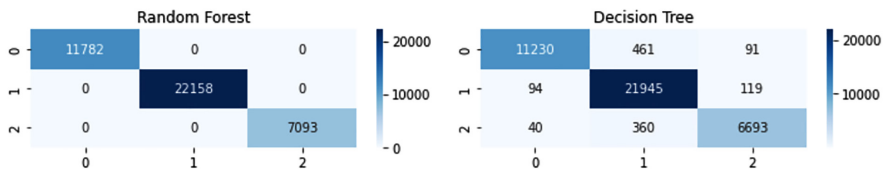

Рис. 1. Матриця невідповідностей прогнозованих моделей: випадковий ліс, дерево рішень

Моделі прогнозування рівня стресу, за основу яких були використані алгоритми випадкового лісу та дерева рішень показали результати з високою точністю на даних SWELL-KW, отже в подальшому їх можна використовувати для розробки програмного забезпечення, яке може допомогти людям контролювати особистий рівень нервового навантаження та набути більш здорового стилю життя.

Література

1. Heart Rate Prediction to Monitor Stress Level. URL: <https://www.kaggle.com/datasets/vinayakshanawad/heart-rate-prediction-to-monitor-stress-level>
2. Mokhayeri F., Akbarzadeh-T M.-R., and Toosizadeh S. Mental stress detection using physiological signals based on soft computing techniques. 18th Iranian Conference of Biomedical Engineering (ICBME). IEEE, 2011. P. 232–237.
3. Decision Tree Classification Algorithm. URL: <https://www.javatpoint.com/machine-learning-decision-tree-classification-algorithm>
4. Understanding Random Forest. URL: <https://www.analyticsvidhya.com/blog/2021/06/understanding-random-forest/>

Секція 6. ТУРИЗМ

Stepanov Viktor

Doctor of Sciences in Public Administration, Full Professor

Kharkiv State Academy of Culture

Kharkiv, Ukraine

ORCID: 0000-0001-5892-4239

TOURISM MARKETING ON THE MARKET OF SERVICES

The increase in the number of tourist companies, the concentration of capital, and the emergence of tourist concerns (the beginning of the 1980s) significantly intensified competition in the tourist business. In particular, the offer in the tourist market exceeded the demand, which led to a fight for clients. Marketing studies began to appear on the market for tourist services [3; 5].

Integrated marketing efforts began to affect the commercial and managerial resources of tourism services. At the same time, in the package of services, their implementation began to be carried out through an intermediary or directly on the consumer market. For example, a tour operator can work through a travel agent or directly with a consumer. A travel agent can not only perform intermediary functions, but also act on the market on behalf of a person. That is, the marketing program implementation proceeds along the technological chain “goods — price — distribution — stimulation” [2].

A successful fight for clients in the tourist market is connected with a well-thought-out marketing policy of a tourist enterprise. It is based on the timely rejection of the product offer, which takes into account the specific situation and specifics of demand at the time of the implementation of the outdated tourist service. Hence, it becomes necessary to determine which components of a separate tourist service package have reached the limit age and which products should replace them to obtain the proper effect [2; 4].

When considering tourism marketing in the services market, attention should be paid to two stages. In the first stage of marketing, one should note tourist services that have their own “price policy” cycle. During the cycle, the demand for a certain set of them gradually increases, reaches a maximum, and then decreases to a minimum level. You can maintain a high level of demand only by modernizing the product or replacing it with a fundamentally new one. At the same time, the emergence of the so-called “scientific and technical progress” contributed to the rapid development of new industries, the growth of supply, and new services. Conceptually, let us consider the main periods of tourist services.

The first period is when the product is considered on the market as “new” [1; 2]. That is, its production is based on the technology used for the first time. This period is characterized by the small offer scale. At the same time, the product is just being introduced to the tourist market, but it has yet to win the favor of consumers.

The second period was called the “development phase”. It is characterized by the mass production of products that have gained recognition in the tourist market.

The third period was called the “maturity phase”. It is characterized by an increase in the supply of competitors who have mastered the production of a new product. All this leads to saturation of the market and loss of interest in the product on the part of the consumer. He switches his attention and his funds to another market of tourist services.

The second stage of marketing is devoted to the final determination of the price for offered tourist service. The work complexity at this stage consists of the need to take into account numerous factors. Many of them have different and even opposite orientations. At the same time, the pricing of the tourist service has several features that the tour operator must take into account when calculating the price [1; 2; 3].

Note that in Europe, the price for the number of tourist services is subject to state regulation. For most European lines with regular international connections, tariffs must be approved by official agreements between states. In some European countries, there is an official registration or classification of accommodation. At the same time, prices are fixed annually and can change only within certain limits [2; 5].

It should be noted that the influence of organizational forms on the distribution system of tourist services consists in reducing the

time a tourist spends preparing a trip. Among these forms of distribution, the formation of a services package and the so-called “direct marketing” have become widespread. Direct marketing involves establishing direct contacts of the tour operator with future customers. In addition, a data bank on the clientele of the tourist enterprise is formed and a “feedback” system is created to take into account possible consumer claims.

The final link of marketing includes a complex of various activities. Many of them are carried out even before the marketing program development. It is about the “image” of the firm, which extends to the offered services. At the same time, a positive image of the company is achieved with full customer satisfaction [3; 4].

Thus, management of the tourist services market is the task of the entire marketing complex. Demand management includes measures to directly stimulate customer activity. In accordance with this, the results are analyzed and a decision is made to preserve the program, modernize it and develop market tourism services.

Literature

1. Кифяк В. Ф. Організація туристичної діяльності в Україні: Навч. посібник. Чернівці: Книги XXI, 2003.
2. The Travel & Tourism Competitiveness Report 2019. URL: <http://reports.weforum.org/travel-and-tourism-competitiveness-report-2019>
3. Current Travel & Tourism Indicators, СТИ 4/1989, WTO, Madrid, January, 1990.
4. Fitzpatrick J. Travel and Tourism in the Single European Market. London., 1989.
5. Managing tourism in historic cities. Krakow: International Cultural Center, 1992.

Секція 6. ПСИХОЛОГІЧНІ НАУКИ

Sobko Yuliia
Career Consultant
University of Texas at Dallas
Richardson, TX, United States of America
Master of Science in College Counseling and Student Development,
St. Cloud State University

CAREER DECISIONS IN BUILDING MEANINGFUL CAREERS

One of the most fundamental components of building a successful career is making career decisions. Career plays a crucial role in an individual's life thereby influencing their mental well-being and life perception. A successful career might provide a person with financial opportunities, new meanings, a mission, and satisfaction of their psychological needs, such as the need for self-realization, respect and self-respect, and success.

Career choice is seen as one of the major tasks in a person's development. In Erikson's life-span stage theory, identity development is the main developmental task (Erikson, 1959). The career exploration process helps an individual make a decision based on career research and consideration of various possibilities. In this process, it is extremely important to engage in self-exploration activities and job market research. Exploration and commitment formation are seen as two crucial dimensions in identity development (Marcia, 1966). Career decisions need to be made voluntarily and not be made under the pressure of society, family members, and other individuals. To make such important decisions, it is crucial to view this issue from different perspectives.

One of the initial steps can be engaging in self-reflection activities. Learning more about self is an important part of a career development. Individual needs to assess their skills, abilities, values, interests,

goals, and aptitudes. Some of the helpful tools could be working with a career counselor and taking career assessments. In choosing a career, it is critical to learn more about a individual's personality, intentions, motives, and character. Self-exploration might help find a career that will bring a purpose and a mission to the life of an individual.

Job market exploration is another integral part of making career decisions. In the modern world of work, job security and lifetime employment are no longer the norm (e.g., Hall & Heras, 2010). Choosing a career, it is vital to understand the current trends in the job market. The world of occupations and job market are constantly changing, we can witness the establishment of new occupations and radical change or disappearance of existing professions. Traditionally, a person's professional career has been presented as a linear sequence of stages of career growth throughout life. However, in a rapidly changing labor market, a stable career pattern is becoming less and less common. An increasing number of people change their careers throughout their lives. It is necessary to raise the level of awareness about the world of professions and the requirements to secure positions of interest. Informational interviews, online resources, and guidance from a career counselor can help an individual learn more about current job market trends.

The issue of choosing a career path or an occupation arises at a certain stage of the life path of individuals. Occupational choice and further experience can make an impact on future choices for a person and change the direction of a person's further development. If an individual has made the wrong choice of their career path, then they might not be willing to work, might not fulfill their responsibilities, and might not go above and beyond which might lead to mental health issues, lack of mission in life, and harm to the organization this individual works for.

References

1. Erikson E. H. Identity and the Life Cycle, vol. 1 of Psychological Issues. Monograph 1, International University Press, New York, NY, USA. 1959.
2. Hall D. T. T., Heras M. L. Reintegrating job design and career theory: Creating not just good jobs but smart jobs. *Journal of Organizational Behavior*. 2010. 31(2-3). P. 448-462.
3. Marcia J. E. Development and validation of ego-identity status. *Journal of Personality and Social Psychology*. 1966. Vol. 3, No. 5. P. 551-558.

Секція 6. ФІЛОЛОГІЧНІ НАУКИ

Межуєва Ірина Юхимівна
*кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри перекладу
Державний вищий навчальний заклад
«Приазовський державний технічний університет»
м. Дніпро, Україна*

Ткаченко Юрій Андрійович
*здобувач освітнього ступеня «Магістр»
Державного вищого навчального закладу
«Приазовський державний технічний університет»
м. Дніпро, Україна*

СТИЛЬОВІ ДОМІНАНТИ РОМАНУ М. ТВЕНА «ПРИГОДИ ТОМА СОЙЄРА» ЯК ПЕРЕКЛАДАЦЬКА ПРОБЛЕМА

На сьогоднішній день не у кого не залишилось сумніву, що художній переклад ставить собі за мету не тільки передати зміст твору, що лежить на поверхні, але й відтворити стилістичні засоби його оформлення, зберегти ідіостиль автора при перекладі. Вивчення стилістичних засобів та їх критичний аналіз сприяє глибшому, всебічному пізнанню оригіналу. Стилль як система охоплює всі аспекти мови, тому передача всіх його особливостей при перекладі потребує великих зусиль та пов'язана з низкою труднощів. Кожен текст створюється в певних історичних, соціальних та культурних умовах і відповідно має свій стилль.

Питання ідіостиллю як лінгвоперекладацької проблеми традиційно привертають увагу дослідників. Так визначенню понять «ідіолект» та «ідіостиль» та способам їх розмежування присвячені праці Л. І. Коткової [5], В. В. Леденкової [6] та К. Коваленко [4], питання жанрово-стилістичних домінант художніх текстів різних авторів

розглядалися в дослідженнях М. Зерова [3], О. Б. Складенко [9], проблеми відтворення мовних аспектів ідеостилю автора при перекладі досліджувались М. Д. Альшиною [1], М. Д. Єфремовою [2], Т. Є. Некряч [7], І. С. Орловою [8].

Дане дослідження присвячено аналізу мовних домінант ідіостилю Марка Твена у романі «Пригоди Тома Соєра» та визначенню стратегій і тактик їх відтворення в українському перекладі.

Актуальність дослідження зумовлена, по перше тим фактом, що українські переклади творів класика американської літератури Марка Твена українськими перекладачами вважаються важливим чинником розвитку українського перекладознавства, а, по-друге, нагальністю пошуку способів та прийомів адекватного відтворення унікального ідіостилю письменника.

Визначивши мовні домінанти ідіостилю Марка Твена як *об'єкт* нашого аналізу, а способи їх відтворення при перекладі на українську мову — як *предмет*, ідіостиль розуміємо як систему змістових та формальних лінгвістичних характеристик, що є властивими творам певного автора та визначають домінанти його ідіостилю. Треба зазначити, що ідіостиль письменника визначається частотністю їх використання у тексті твору.

Дослідження особливостей індивідуального стилю письменника та виокремлення його домінант допомагає адекватно відтворити стиль художнього твору цільовою мовою при перекладі.

Аналіз роману М. Твена «Пригоди Тома Соєра» з точки зору стильових рис свідчить, що у творі письменник майстерно відтворює соціальне життя суспільства. Його герої — прості, здебільшого малоосвічені люди, через яких письменник виражає власне бачення світу, власний життєвий досвід. Особливістю стилю Марка Твена є його екстраординарна мова, що актуалізується на всіх рівнях, зокрема, на *фонетичному* рівні ідіостиль автора характеризують: скорочення закінчень слів, наприклад: *-foolin, -roun, -an, -em, -nuffn, -long*; використання дентального «d» замість сполучення літер *th*, наприклад, *dis, dey, wid*; асиміляція слів, наприклад, *warn't, tole, afeard*. На морфологічному рівні було зафіксовано широке використання частки «а» на початку лексичної одиниці, наприклад, *a-laying, a-swimming, a-going, a-shaking, a-fishing*; нестандартне вживання дієслів «to be» та «to have», наприклад, *ain't, hain't*; використання закінчення «-ed» з нерегулярними дієсловами для утворення минулого часу, наприклад, *knowed*.

Лексико-стилістичний рівень твору представлений:

- діалектизмами, наприклад, «*Lord, pap can tell, easy. Pap says when they keep looking at you right stiddy, they're a-witching*

you, specially if they mumble. Becuz when they mumble they're a-saying the Lord's Prayer backards» [10, с. 36]

Треба окремо зазначити, що у романі «Пригоди Тома Соєра» Марк Твен використовує три види діалектів: діалект округу Пайк в усіх його проявах, діалект негрів Міссурі та південно-західний діалект «лісової глушини». Поєднуючи різні види діалектів, автор показує індивідуальність кожного зі своїх персонажів, їх належність до певної території.

- сленгізмами, наприклад, «*I dunno. But they've got to do it. Hermits always do. You'd have to do that if you was a hermit*» [10, с. 69];
- фразеологізмами та ідіомами, наприклад, *God knows, the Lord's truth, to turn tail, to take a walk, to be full of the Old Scratch, to know where the wind lays;*
- тропами, зокрема, для посилення виразності автор часто використовує гіперболу, наприклад, «*I didn't do it, friends», he sobbed; «pon my word and honour I never done it»* [10, с. 59].

Грамаітичний рівень роман характеризує порушення порядку слів у реченні, неузгодженість підмета та присудка, використання дієслів у формі минулого часу замість дієприкметників минулого часу, використання подвійного заперечення, незавершені (обірвані) та еліптичні конструкції.

Усі перераховані характеристики роблять стиль автора простим, письменник відмовляється від використання кліше в романі, він прагне до контрастів у мові, з метою привернути увагу читача.

Приймаючи до уваги той факт, що читач сприймає задум автора у більшості випадків не через текст оригіналу, а через його переклад, перед перекладачем стоїть мета не тільки передати сюжет твору, але й відтворити стилістичний ефект оригіналу в перекладі.

Визначаючи переклад як стратегічно-спрямовану діяльність, розподіл перекладацьких стратегій визначаємо двома головними тенденціями сучасного перекладознавства — стратегією «одомашнення» та стратегією «очуження», які відрізняються інтерпретацією вихідного тексту та породженням тексту перекладу

Метою першої стратегії є локалізація; перекладач замінює елементи вихідного тексту, які є специфічними для культури оригіналу, елементами культури адресата. У другому випадку текст перекладу орієнтований на культуру оригіналу. Тактиками реалізації стратегії виступають перекладацькі трансформації.

Аналіз стратегій і тактик, передачі домінант ідіостилю М. Твена при перекладі роману «Пригоди Тома Соєра» свідчить, що для

відтворення стилістичних характеристики роману у більшості випадків була використана стратегія одомашнення, для реалізації якої використовуються тактики: нейтралізації, компенсації, конкретизації, додавання та вилучення.

Вибір перекладача щодо використання нейтралізації, на наш погляд зумовлений прагненням зробити текст перекладу зрозумілим для читача, що, на наш погляд, не завжди виправдане, оскільки, нейтралізація хоч і робить текст перекладу більш зрозумілим для читача, але й сприяє втраті унікальності задуму автора.

До компенсації перекладач вдається у разі відсутності у словниковому складі або граматичній будові цільової мови адекватного відповідника.

Використання конкретизації мотивоване намаганням уникнути повторів, бажанням досягти більшої образності та забезпечити адекватне сприйняття тексту роману в рамках іншого соціо-культурного континууму.

Доцільність використання тактик додавання і вилучення визначається міжмовною асиметрією, перекладач змушений додавати або усувати певні елементи значення. Це пояснюється тим, різні мови, навіть попри часткову схожість у граматиці чи лексиці, передають одну і ту ж реальність у різних площинах, за правилами, установленими різними світоглядами.

Перспективу дослідження вбачаємо в подальшому вивченні проблем вибору перекладацьких стратегій і тактик відтворення ідіостилю М. Твена цільовою мовою.

Література

1. Альошина М. Д. Особливості відтворення стилістики роману Марка Твена «Пригоди Гекльберрі Фінна» в українських, російських та польських перекладах / М. Д. Альошина // Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету. Філологічні науки. Бердянськ: ФО-П Ткачук О. В., 2015. Вип. V. С. 102–111.

2. Єфремова М. Д. Відтворення стилістики роману Марка Твена «Пригоди Тома Соєра» в українських перекладах: історичні та крос-культурні аспекти / М. Д. Єфремова // Актуальні проблеми іноземної філології: лінгвістика та літературознавство. Бердянськ: БДПУ, 2012. С. 135–147.

3. Зеров М. Від Куліша до Винниченка: нариси з новітнього українського письменства / М. Зеров. К.: Культура, 1929. 192 с.

4. Коваленко К. Сильова домінанта як літературознавча проблема // К. Коваленко // Філологічні науки: зб. наук. праць / Полтавський держ. пед. ун-т ім. В.П. Короленка. Полтава, 2010. Вип 1 (4). С. 94–99.
5. Коткова Л.І. Ідіолект, індивідуальний стиль і ідіолект: проблеми розмежування / Л.І. Коткова // Наукові записки НДУ ім. М. Гоголя. 2012. С. 26–29.
6. Леденева В.В. Идиостиль (к уточнению понятия) / В.В. Леденева // Филологические науки. 2001. № 5. С. 36–41.
7. Некряч Т.Є. Айсберг в океані перекладу: Відтворення ідіостилю Ернеста Гемінґвея в перекладах українською та російською мовами / Т.Є. Некряч, Р.Г. Довганчина. К.: Ліра-К, 2014. 220 с.
8. Орлова І.С. Ідіостиль автора в оригіналі та перекладі (лексичний аспект) // Проблеми семантики, прагматики та когнітивної лінгвістики: зб. наук. праць / Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. К., 2007. Вип. 12. С. 303–307.
9. Скляренко О.Б. Жанрово-стилістична домінанта оповідань Інґеборґ Брахманн: автореф. дис. ... к. філол. н.: спец. 10.02.04 — Германські мови / О.Б. Скляренко. К., 2013. 20 с.
10. Twain Mark. The adventures of Tom Sawyer. The adventures of Huckleberry Finn / Mark Twain. London: Wordsworth classics, 2001. 396 p.

**ГО «МІЖНАРОДНИЙ НАУКОВИЙ ЦЕНТР
РОЗВИТКУ НАУКИ І ТЕХНОЛОГІЙ»**

ВИДАВНИЧИЙ ДІМ «ІНТЕРНАУКА»

Збірник тез наукових праць

XII МІЖНАРОДНА НАУКОВА КОНФЕРЕНЦІЯ:

**«НАУКОВІ ДОСЛІДЖЕННЯ:
ПАРАДИГМА ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ»**

«28» вересня 2022

Прага, Чехія

Видано у авторській редакції

Адреса: Україна, м. Київ, вул. Павлівська, 22

Контактний телефон: +38(044) 222-5-889

E-mail: info@international-science.com

<http://international-science.com>

<http://inter-nauka.com>

Підписано у друк 30.09.2022. Формат 60×84/16

Папір офсетний. Гарнітура UkrainianSchoolBook.

Друк на дуплікаторі.

Тираж 100. Замовлення № 435.

Ціна договірна. Надруковано з готового оригінал-макету.

Надруковано у видавництві ТОВ «Центр учбової літератури»

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи

до державного реєстру видавців, виготівників

і розповсюджувачів видавничої продукції:

ДК № 2458 від 30.03.2006 р.